

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy
Institut mezinárodních studií

PARLAMENTNÍ ČINNOST HENLEINOVY
SUDETONĚMECKÉ STRANY 1935-1938:

Příklad fungování antisystémové strany
v parlamentní demokracii

Bakalářská práce

Pavel Bobek, 2007

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Použil jsem pouze literatury uvedené v seznamu literatury a názory (formulace), jež uvádím jako vlastní, nejsou převzaty z jiných publikací. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

Praha, 20. května 2007

Pavel Bobek

OBSAH

ÚVOD	3	
1	TEORETICKÁ ČÁST:	
	Antisystémové strany v teorii stranických systémů	6
1.1	<u>Volební a stranický systém. Polarizovaný pluralismus v Československu</u>	6
1.2	<u>Antisystémová strana. Vnitřní a vnější charakteristiky SdP</u>	7
2	ANALYTICKÁ ČÁST:	
	Parlamentní činnost SdP	11
2.1	<u>SdP a její poslanecký klub v kontextu domácích poměrů let 1935-1938</u>	11
	2.1.1 Dějinný kontext – vybrané problémy	12
	2.1.2 Poslanecký klub SdP – obsazení a vnitřní fungování	15
2.2	<u>Řeči v rozpravě</u>	17
	2.2.1 Tématické hledisko	17
	2.2.1.1 <i>Sebeidentifikace strany, vztah k demokracii a ke státu</i>	18
	2.2.1.2 <i>Vztah k ostatním politickým stranám a proudům</i>	21
	2.2.1.3 <i>Vnitřní politika a obrana „malého člověka“</i>	23
	2.2.1.4 <i>Zahraniční politika, vztah k Německu</i>	25
	2.2.1.5 <i>Vztah k minulosti</i>	26
	2.2.2 Časové hledisko	27
	2.2.2.1 <i>Německá karta</i>	28
	2.2.2.2 <i>Postoj k národnostnímu vyrovnání</i>	30
2.3	<u>Interpelace</u>	32
	2.3.1 Kategorie „problém“	33
	2.3.2 Kategorie „instituce“	35
2.4	<u>Interpretace výsledků. Vyhodnocení teoretických východisek</u>	37
ZÁVĚR		40
SEZNAM LITERATURY		42
ZUSAMMENFASSUNG		43

ÚVOD

Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei, SdP) Konrada Henleina, působící v prvním období své existence (1933-1935) jako Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront, SHF), může sloužit jako příklad antisystémové strany v parlamentní demokracii. Pokud ne rovnou nacistická, byla strana od počátku vypjatě antiindividualistická; naopak vzývala národní pospolitost („Volksgemeinschaft“). Již založení Sudetoněmecké vlastenecké fronty (Sudetendeutsche Heimatfront, SHF) roku 1933 bylo Henleinem veřejně zdůvodněno jako počátek snahy sjednotit sudetské Němce v jediném celku. Národ má dost „partajničeni“, znělo v prohlášení k založení SHF; vinu za individualistické roztržštění národní skupiny nesou ti, „jimž jsou stranicko-egoistické a materiální zisky přednější nežli nouze lidu“.¹ Pro označení takové strany, která se stavěla proti samé podstatě demokratického režimu v ČSR, bude v této práci užíván termín antisystémová strana. Vychází z širokého pojetí tohoto pojmu podle formulace Giovanni Sartoriho. Ten jako společnou charakteristiku takových stran uvádí zpochybňování legitimacy režimu a podkopávání jeho podpůrných základů.²

Cílem této práce je prozkoumat parlamentní činnost SdP jakožto antisystémové strany v mantinelech systému parlamentní demokracie. Z časového hlediska je předmět práce vymezen dobou faktického působení SdP v parlamentu – tj. od června 1935 (první schůze poslanecké sněmovny proběhla 18. června) do května 1938 (de iure pozbyli poslanci strany svých mandátů až 30. října 1938; pomineme-li schůzi v srpnu 1938 spojenou pouze s poslaneckými sliby dvou nových poslanců, konala se poslední schůze za přítomnosti SdP už 12. května). Obsahově se omezuje z hlediska parlamentní činnosti na poslaneckou sněmovnu, a to jak z důvodu okrajového významu senátu v politickém systému první republiky, tak vzhledem k požadovanému rozsahu práce. Její další tematické rozšíření by znamenalo současně určité rozmělnění, a bylo tak na úkor celkové kvality.³

Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá analýzou jednoho problému, je pojata z hlediska metodologie jako přehledová stať. Základem struktury práce je osvědčené rozdělení na teoretickou a analytickou část, nabízející možnost hodnocení na bázi porovnání teoretických východisek se zjištěnou empirií. Svým charakterem se text se bude držet standardů určených anglosaskou tradicí psaní odborných textů, tj. pokusí se zachovat

---

¹ Aufruf Konrad Henleins zur Gründung der „Sudetendeutschen Heimatfront“, 1.10.1933. Nittner Ernst (ed.), *Dokumente zu Sudetendeutschen Frage 1916-1967*. München: Ackermann-Gemeinde, 1967, s.124-125.

² Sartori Giovanni, *Strany a stranické systémy*. Brno: CDK, 2005, s.137.

³ K dvoukomorové struktuře parlamentu a nízké roli senátu srov. Vodička Karel, Cabada Ladislav, *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál, 2003, s.34.

jednoduchou, přehlednou strukturu a dokládat každé tvrzení jasnou argumentací. Neboť se jedná o bakalářskou práci, není cílem textu vést polemiky s respektovanými autory věnujícími se danému problému ani klást přehnaný důraz na literární vytříbenost jazyka. Cílem je spíše střídavý styl s logickou, fakty podloženou argumentací. Teoretická část práce se zaměřuje především na shrnutí a ukotvení základních východisek, která poskytují současná politická věda a relevantní autoři k tématu antisystémových stran (kap. 1.1, 1.2). Současně vyslovuje předběžná konstatování – hypotézy – pro případ sledované SdP. V analytické části jsou po stručném historickém úvodu do tématu (2.1) prezentovány výsledky zkoumání stenoprotokolů poslanecké sněmovny ČSR z pojednávané doby (2.2) a interpelací podaných příslušníky poslaneckého klubu strany (2.3). Předmětem poslední kapitoly je pak verifikace teoretických poznatků a hypotéz z teoretické části prostřednictvím výstupů části analytické (2.4). Co do užití terminologie, drží se práce zavedených standardů, v případě politických stran, organizací apod. preferuje užívání původních (německých) zkratk s případnými dovětky v poznámkách či závorkách. Citace z němčiny jsou překládány do současného českého jazyka, citace v češtině z doby první republiky jsou ponechány v původní podobě (tj. mohou obsahovat drobné odchylky od současné kodifikované podoby psaného jazyka).

Nezastupitelnou roli pro vytvoření této práce hrály monografie zabývající se dějinami českých zemí v meziválečné době, a to zejména ty z nich, jež dávají prostor také situaci německého obyvatelstva a jeho politickému vývoji. Především se jedná o druhý a třetí svazek monografie „České země v éře první republiky“ od Zdeňka Kárníka⁴ a kniha „Češi a Němci 1918-1938“ od J. W. Brügel.⁵ Patří sem také publikace Otto Nováka „Henleinovci proti Československu.“⁶ Ačkoli se v posledním případě jedná marxisticky laděný výklad poplatný době svého vzniku, přesto čtenáři zprostředkovává cenná fakta, vezmeme-li v potaz, že ucelený výklad dějin Henleinova hnutí zatím na své sepsání čeká. Krátký text o SHF/SdP od Pavla Marka je však dostupný v publikaci encyklopedického charakteru „Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004“.⁷ Z hlediska literatury k teoretické části hrají ústřední roli především dílo Giovanni Sartoriho „Strany a stranické

---

⁴ Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002; Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003.

⁵ Brügel Johann W.: *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006.

⁶ Novák Otto: *Henleinovci proti Československu*. Praha: Naše vojsko, 1987.

⁷ Marek Pavel, *Sudetoněmecká strana*. In: Malíř Jiří, Marek Pavel a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005.

systemy“⁸ a průkopnický text Maurice Duvergera „Politické strany“;⁹ při jejich interpretaci byla velmi nápomocna kniha Miroslava Nováka „Systémy politických stran“.¹⁰ Jádrem práce jsou však primární prameny – archivní materiály Národního shromáždění ČSR z let 1935-1938, dostupné v kompletním znění na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v rámci projektu Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny.¹¹ Tato skutečnost podstatně ulehčila vytvoření práce a podle názoru autora je vzhledem k trendu transparentnosti a snadnému přístupu k informacím následováníhodným počinem. Jako druhý zdroj primárních pramenů posloužila parlamentní ročenka z let 1928-1938, jež uvádí podrobné seznamy poslanců a stručně mapuje i celkový vnitropolitický kontext parlamentní činnosti.¹² Posledním z primárních pramenů je i přes jisté rezervy poválečný soubor dokumentů pod názvem „Dokumente zur sudetendeutschen Frage 1916-1967“.¹³

Ještě je nutno zmínit soubor článků z časopisu Bohemia, který je vlastně polemikou několika autorů zabývajících se otázkami kolem nacistického charakteru SHF/SdP.¹⁴ Tyto články nejsou v práci přímo citovány, ale jsou významné proto, že posloužily jako předstupeň studia problémů, které sleduje tato práce, jako pomůcka k orientaci v problematice, která byla navíc často interpretována účelově a manipulativně. Tvořily totiž (vedle primárních pramenů) významnou položku v literatuře užívané v seminární práci autora této bakalářské práce z jara loňského roku, jež se zabývala ideovými základy Henleinova hnutí (stavovsko-konzervativní učení Othmara Spanna). Na doporučení konzultanta Jaroslava Kučery pak bylo v návaznosti na práci seminární zvoleno téma bakalářské práce – parlamentní činnost strany – jako další pole pro výzkum Henleinova hnutí. V této volbě sehrála svou roli i okolnost, že přímo parlamentní činnosti SdP se zatím žádný ze známých autorů podrobně nevěnoval.

---

⁸ Sartori Giovanni, *Strany a stranické systémy*. Brno: CDK, 2005.

⁹ Duverger Maurice, *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin, 1981.

¹⁰ Novák Miroslav, *Systémy politických stran*. Praha: SLON, 1997.

¹¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Národní shromáždění Republiky československé 1935-1938. Stenoprotokoly, jmenný rejstřík – staženo z adresy <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/index.htm> v průběhu dubna 2007.

¹² *Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí (1928-1938)*. Praha: Předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu, 1938.

¹³ Nittner Ernst (ed.): *Dokumente zur Sudetendeutschen Frage 1916-1967*. München: Ackermann-Gemeinde, 1967. O problematice výběru dokumentů se zmiňuje mj. Brügel J.W., *Češi...*, s.396.

¹⁴ *Die Sudetendeutsche Heimatfront (Partei) 1933-1938: Zur Bestimmung ihres politisch-ideologischen Standortes (Diskussion)*. Bohemia, Band 38, München 1997.

TEORETICKÁ ČÁST:

Antisystémové strany v teorii stranických systémů

Cílem teoretické části práce je zmapovat některé základní charakteristiky antisystémových stran a do tohoto kontextu předběžně zařadit SdP, vyslovit hypotézy o jejím charakteru, které pak budou přezkoumány v části analytické. Teoretická část je řazena do dvou podkapitol: nejprve je charakterizován politický systém, v jehož rámci taková strana existuje a vůči němuž se vymezuje; druhá část se zabývá samotnou antisystémovou stranou, jejími vnitřními a vnějšími charakteristikami.

1.1 Volební a stranický systém. Polarizovaný pluralismus v Československu

Volební systém, jenž obvykle favorizuje malé strany a tím i (okrajová) seskupení antisystémového charakteru, je proporční systém. To potvrzují tzv. Duvergerovy zákony, podle nichž takový volební systém dává vzniknout systému četných, ukázněných, nezávislých a obvykle stabilních stran.¹⁵ Z hlediska počtu stran tedy jde o systém více stran – multipartismus.

Takový systém byl zaveden ve sledované zemi, meziválečném Československu, ústavou z roku 1920 na základě historických, geografických i národnostních daností. Praktikován byl již v Předlitavsku, západní části Rakouska-Uherska, na základě ústavy z roku 1867. Odtud pocházely tradiční stranické struktury na území českých zemí. Poměrný systém více stran také odpovídal geografické a národnostní nekompaktnosti území ČSR. Těžko si asi lze představit fungování bipartismu v zemi, jež se rozkládala na území, které do roku 1918 patřilo několika různým státním celkům, a navíc byla obývána minimálně čtyřmi relevantními národnostmi s vlastními kulturními tradicemi a zvyklostmi.

Tím se dostáváme k problematice *štěpení* (cleavages) ve sledované zemi. Podle typologie Roberta Dahla je možno ČSR zařadit mezi země, v nichž se štěpení vzájemně kříží (cross-cutting cleavages).¹⁶ Znamená to tedy, že např. národnostní štěpení Češi – Němci se křížilo se štěpením katolíci – evangelíci, a tím pádem zde byli jak čeští, tak němečtí katolíci, resp. evangelíci. Minimálně ve vztahu mezi Čechy a Němci, o který v této práci jde především, nedocházelo k vzájemnému posilování štěpení, neboť neplatilo, že by např. ve

¹⁵ Duverger M., *Les partis...*, s. 291-306.

¹⁶ Novák M., *Systémy...*, s. 112.

městech žili především Němci, zatímco venkovské obyvatelstvo by tvořili převážně Češi. Výsledkem této konstelace by podle Duvergera mělo být „překrývání“, tj. množení stran v důsledku nezávislosti různých štěpení.¹⁷ Přesně k tomu také v ČSR docházelo – v návaznosti na tradici organické práce se do ČSR ze staré monarchie přenesla existence paralelní struktury stran rozdělených podle příslušnosti sociální (agrárníci, sociální demokraté, živnostníci...) a národní (Češi/Čechoslováci, Němci...). Podle Dahla je toto postavení štěpení předpokladem pro vznik četných aliancí, kompromisních řešení a všeobecné smířlivosti.¹⁸ To můžeme označit jako platné ve vztahu k době, jež předcházela vstupu SdP do parlamentní politiky (1935).

Tímto rokem však začíná na parlamentní politické scéně stav určitého zablokování. Koncentrační vlády složené především ze středových stran byly vystaveny dvojí opozici – jednak zleva ze strany KSČ, vzniklé roku 1921, a nyní tedy i zprava prostřednictvím SdP. Tuto situaci označil Sartori za stav *bilaterální opozice*.¹⁹ V takové situaci může docházet ke spojování obou extremistických antisystémových stran, jež tak praktikují politiku „čím hůře, tím lépe“. Podobnou situaci zažilo např. výmarské Německo do roku 1933. Stranický systém, který ve stavu bilaterální opozice nastává, nazval Sartori jako *polarizovaný pluralismus*. Jeho další rysy – kromě již uvedené (1) existence více než jedné relevantní antisystémové strany – lze shrnout pod těmito body: (2) existence bilaterálních opozicí; (3) obsazení středu politického spektra některou z relevantních stran; (4) velká ideologická vzdálenost stran; (5) převaha odstředivých tendencí stran (tedy posun směrem od politického středu); (6) výskyt ideologické mentality; (7) přítomnost nezodpovědných opozicí, a tím zablokování možností alternativních koalic; (8) politika slibů, trumfování a licitace namísto skutečné soutěže.²⁰

1.2 Antisystémová strana. Vnitřní a vnější charakteristiky SdP

Zatímco klasické politické strany, jako jsou liberálové a konzervativci, vznikly s ustavením zákonodárního sboru a prostřednictvím postupné krystalizace názorů mezi jednotlivými poslanci, většina antisystémových stran je zakládána na mimoparlamentní úrovni. Maurice Duverger přisuzuje těmto mimoparlamentním stranám oproti parlamentním odlišné charakteristiky: jsou centralizovanější a celkově soudržnější, neboť se rodí z vrcholu; vliv poslanců na centrum je malý, naopak se stranické ústředí snaží si poslance v maximální

---

¹⁷ Novák M., *Systémy...*, s.111.

¹⁸ *Ibidem*, s.112.

¹⁹ Sartori G., *Strany...*, s.138.

²⁰ *Ibidem*, s.135-146.

možné míře podřídit; a konečně, volební boj je jen jedním z prostředků, jež k uskutečnění svých cílů strany využívají.²¹

Obě posledně jmenované vlastnosti můžeme přiřadit i sledované SdP, neplatí to však zcela pro první bod, tedy vnitřní soudržnost strany. Tato problematika se týká další Duvergerem podchycené typologie. Podle organizace dělí strany na *strany kádrů* a *strany mas*. Antisystémová strana by logicky měla patřit mezi strany mas, sázející na kvantitu členů a opírající se o dobře fungující organizační strukturu strany.

Sám Duverger však uznává, že jde o ideální typy. Ve skutečnosti totiž měla, alespoň co do fungování stranických špiček, SdP blízko i ke straně kádrů – ta je (ve své ideální podobě) spíše decentralizovaná, jde jí o kvalitu členů, charismatické osobnosti. Jak uvádí příručka k vývoji politických stran a hnutí v českých zemích a ČSR, byly v SdP „vnitrostranické poměry [...] výrazně poznamenány skutečností, že strana byla značně heterogenní; integrovala ve svých řadách jednotlivce a skupiny s různými, až protichůdnými zájmy, přičemž ani konečný cíl – sjednocení všech Němců v ČSR – nepůsobil jako tmel strany, neboť byl nahrazen [...] ideou připojení k Třetí říši.“²² Důvody této struktury je nutno hledat znovu ve způsobu vzniku SdP – šlo sice o mimoparlamentní hnutí, to se však snažilo ve své podstatě koncentrovat nejrůznější proudy na německé pravici. Zejména to byli konzervativně naladěni příznivci korporativismu (spannisté), mezi nimiž byl sám Henlein, a radikálové – nacionálové resp. nacisté ze zrušených extrémně pravicových stran DNP a DNSAP.²³

To však nic nemění na existenci extenzivní stranické struktury, sahající od buňky (Nachbarschaft, min. 5 členů) přes místní skupinu (Ortsgruppe, základní jednotka) až po samotné ústředí v čele s Henleinem. Kromě toho byl tento systém doplněn profesními a jinými organizacemi budovanými ve jménu korporativismu na stavovském základě.²⁴

Celkově byl stranický život velmi tuhý. Ještě před založením SdP Konrad Henlein jakožto předseda Německého svazu Turnerů (Deutscher Turnverein, DTV) píše: „Proto požadujeme [...] od každého turnera, aby byl kdykoli připraven podávat největší oběti pro lid a vlast, schopen podřídit své já společnému blahu celku, aby splňoval svým celým životním

---

²¹ Duverger M., *Les partis...*, s.35.

²² Marek P., *Sudetoněmecká strana...*, s.903.

²³ Jde o nacionalistickou (Deutsche National-Partei, DNP) a národně socialistickou stranu dělnickou (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP). K ukončení činnosti došlo v souvislosti se zákonem o rozpouštění stran z října 1933.

²⁴ Marek P., *Sudetoněmecká strana...*, s.896-897.

postojem životní základy lidu.“²⁵ Podobně byl i člen SdP jakožto jedinec povinován obětovat se celku – straně a národu.

Z hlediska *stupně soudržnosti* tedy strana vykazovala ambivalentní tendence. Určitému pnutí nahrávala i sociální různorodost strany, jež byla už od počátku značná, ale rostla zejména s počtem členů (v roce 1934 sto tisíc, v květnu 1938 jeden milion).²⁶ Na druhou stranu byla vnitřní indoktrinace na tak vysoké úrovni, že řadových členů se spory ve špičkách strany nemusely nutně dotknout.

Co do *velikosti strany*, můžeme předběžně říci, že zatímco zdánlivá velikost byla značná (roku 1935 obsadila 44 míst v parlamentu), její skutečná velikost byla menší – koaliční potenciál strany byl malý, přitom se na rozdíl od jiných antisystémových stran SdP o určitou komunikaci s ostatními stranami, zejména německými, snažila. Ačkoli zdánlivá velikost, měřená počtem poslaneckých křesel, byla až hrozivě velká, šlo tedy spíše o „malou stranu“.

Podle další Duvergerovy klasifikace spadá SdP stejně jako mnohé antisystémové strany do skupiny *stran permanentních menšin*.²⁷ Tím jsou myšleny menšiny náboženské, politické, etnické apod., v našem případě se jedná o kombinace menšiny etnické (národnostní, jazykové) a politické (extrémní pravice). Gordon Smith pozici fundamentalistických stran, které zahrnují často celá spektra štěpení v rámci jednoho etnika, náboženské menšiny apod., nazývá jako *oddělenou malou stranu (detached small party)*. Takovou stranu pak často ani nelze zařadit do pravolevé osy.²⁸

Stranám permanentních menšin Duverger přisoudil tyto další vlastnosti: zaujímají postoj nesmlouvavosti, směřují k demagogii – požadují neuskutečnitelné, podávají demonstrativní návrhy zákonů (stejně jako jiné strany bez většinového poslání); obvykle stojí v opozici; favorizuje je poměrný volební systém; jsou-li v nějakém regionu v pozici většinové strany, pak mají separatistické či autonomistické tendence.²⁹ Všechny tyto charakteristiky odpovídají i sledované SdP.

Navenek mají antisystémové strany tendenci používat různé „kamuflažní“ taktiky, jejichž prostřednictvím sledují své cíle. To však není nic, čím by se vyznačoval pouze tento typ politických stran; rozdíl tkví v samotné *povaze reálných cílů* těchto stran. Ty by se podle

---

²⁵ Henlein Konrad, *Die völkische Turnbewegung*. Gablonz: Deutscher Turnverband, 1937, s.39.

²⁶ Marek P., *Sudetoněmecká strana...*, s.898.

²⁷ Duverger M., *Les partis...*, s.395.

²⁸ Novák M., *Systémy...*, s.151.

²⁹ Duverger M., *Les partis...*, s.395.

Dahla daly označit jako změna politické struktury – pravděpodobně tedy ve prospěch nastolení totalitního režimu, secese území apod.³⁰ Pro případ SdP se možná lépe hodí Duvergerova klasifikace cílů politických stran, která je vztažena na vlastní předmět boje mezi stranami. Antisystémovým stranám, resp. takovým stranickým systémům, kde jsou přítomny, odpovídá boj o základní principy – to znamená, že v daném systému nepanuje konsensus o základním uspořádání politiky (demokracie, parlamentarismus apod.).

Prostředkem pro dosažení cílů reálných (těmi je tedy pro sledované strany kompletní změna základní politické konfigurace, cesta k totalitě) mohou být *cile ostentativní*, případně krátkodobé. Duverger rozlišuje dvě užívané taktiky – taktiku maskování, kdy se strany snaží sebereprezentovat v lepším světle, a taktiku kolonizace, jež představuje pomalé přebírání moci v nejrůznějších významných organizacích, institucích apod.³¹ Nebude těžké najít příklady pro SdP. Už vznik předchůdce SdP byl užitím taktiky maskování – SHF, sdružující i bývalé členy DNP a DNSAP, se prezentovala jako zcela nové a navíc státu loajální uskupení. Prostřednictvím předstírané vůle ke spolupráci s živnostenskou stranou (Deutsche Gewerbetarbei) se později SdP napojila na stranu agrární (BdL, Bund der Landwirte), do této strany se infiltrovala a odstavila původní vedení. Kromě toho strana v rámci taktiky kolonizace „věnovala mimořádnou pozornost sféře zájmových nepolitických organizací [...]. Více než na zakládání vlastních spolků se ovšem soustředila na záměr ovládnout stávající masová uskupení a podřít si je. [...] Vedení strany vysílalo do hospodářských, kulturních, ochranných a tělovýchovných aj. sdružení své členy, kteří měli za úkol proniknout do jejich řídicích struktur, a současně dávalo pokyn příslušníkům SdP ke vstupu do spolků a jejich ovládnutí zdola. [...] V roce 1938 v podstatě neexistovalo významnější německé seskupení, které by se nehlásilo k cílům Sudetendeutsche Partei.“³²

Přestože tedy existují v případě SdP určité odchylky od „ideálního typu“ antisystémové strany, je možné předběžně konstatovat, že do širokého pojetí antisystémové strany, jak jej vymezil Giovanni Sartori, strana svými charakteristikami zapadá. Stejně tak se se vstupem SdP do parlamentu po volbách v roce 1935 a zakořeněním strany v opozici systém přeměnil z běžného multipartismu v polarizovaný pluralismus.

---

³⁰ Novák M., *Systémy...*, s.234-235.

³¹ Duverger M., *Les partis...*, s.460-462.

³² Marek P., *Sudetoněmecká strana...*, s.900-901, 905.

ANALYTICKÁ ČÁST: Parlamentní činnost SdP

V analytické části se práce zaměří na prozkoumání parlamentní činnosti strany. Po uvedení do dějinného kontextu a vnitřních stranických poměrů (2.1) půjde o analýzu mluvených projevů členů parlamentního klubu, tj. řeči v rozpravě včetně prohlášení a věcných poznámek (2.2) a dále o analýzu podaných interpelací (2.3). Zatímco řeči v rozpravě jsou pojaty kvalitativní formou – nejde nám tedy primárně o četnost témat, ale spíše o jejich závažnost – v případě interpelací byl zvolen kvantitativní přístup – podle dvou základních kategorií je sledován podíl daných problémů resp. institucí na celkovém počtu podaných interpelací. Důvodem této duality je zejména okolnost, že zatímco texty projevů jsou k dispozici v kompletní podobě, obsah interpelací je možno posuzovat jen z hlediska jejich názvu. To umožňuje zkoumat u řeči v plénu především jejich celkovou argumentaci, v případě interpelací pak spíše půjde o zjištění, co bylo nejčastěji předmětem interpelací a kdo byl označován za viníka kritizovaného stavu věci. To vše pochopitelně v kontextu vnitřní logiky celkové politiky SdP. V poslední kapitole analytické části (2.4) půjde o to, načrtnout souvislosti mezi charakteristikami strany a systému (1.1, 1.2) a výsledky z analytické části, resp. přezkoušet platnost výše uvedených teoretických východisek a z nich plynoucích předběžných konstatování.

2.1 SdP a její poslanecký klub v kontextu domácích poměrů let 1935-1938

Přestože se Sudetoněmecká strana po parlamentních volbách v květnu 1935 stala téměř přes noc prakticky nejmocnějším politickým uskupením v zemi, nedokázala tohoto vítězství využít k vnitřní konsolidaci. Vznik hnutí na bázi tělovýchovného turnerského svazu (DTV, Deutscher Turnverband), současně na troskách rozpuštěných negativistických, krajně nacionálně orientovaných stran a za mohutného přispění elitářského „spannistického kroužku“ kolem Konrada Henleina, mu dal do vínku značně heterogenní charakter. Existence konkurenčních proudů a táborů ve vedení v kombinaci s trvalou hrozbou rozpuštění dala vzniknout nepřehledné a nestabilní vnitřní struktuře strany. Z toho také plynou trvalé dohady a neshoda mezi historiky o nacistickém charakteru strany.

Z hlediska vnitřního se základní spor odehrával na stěpící ose nacisté – spannisté. Spannistická vůdčí elita strany, do níž patřili kromě Henleina i významní poslanci jako Ernst

Kundt (předseda poslaneckého klubu od října 1936), Hans Neuwirth, Karl Hermann Frank³³ a mnoho dalších, se blížila spíše ideám korporatismu a konzervativní revoluce (ostrá kritika individualismu a zastupitelské parlamentní demokracie, sklon k autoritářství, vůdcovství, stavovská organizace společnosti, kladný vztah k náboženství – katolicismu).³⁴ Tím se lišila od menšího, radikálně nacistického křídla strany, které se hlásilo přímo k německému národnímu socialismu a požadovalo autonomii tak širokou, že by nic nebránilo vtělení sudetských oblastí do „říše“. Nacistické křídlo, seskupené kolem časopisu Aufbruch (odtud označení Aufbruch-Kreis) sice nemělo ve na nejvyšší stranické úrovni zdaleka takový podíl funkcionářů jako spannisté, nicméně se mu úspěšně dařilo vedení strany vydírat svými požadavky radikálního postupu vůči ČSR. Do hry dále vstupovaly intervence z nacistického Německa. Henleinovi tak nezbývalo než obratně manévrovat a často měnit stanoviska, aby si v četných vnitrostranických krizích udržel ve vedení strany autoritu.³⁵

Opačný obrázek nabízí vnější pohled na SdP. Z tohoto hlediska by se strana dala charakterizovat jako vysoce organizované a semknuté hnutí vyznačující se vysokou kontinuitou politických požadavků a postojů. Také tyto vnější úspěchy pravděpodobně padly Henleinovi s ohledem na jeho vnitřní pozici k dobru. Protože materiály o parlamentní činnosti strany, na nichž staví tato práce, vypovídají právě o vnější (ostentativní) činnosti strany, bude v této kapitole dále rozveden dějinný kontext její (opět zdůrazněme vnější) činnosti.

2.1.1 Dějinný kontext – vybrané problémy

Z hlediska stěžejních analytických kapitol práce je třeba se zmínit o některých pojednávaných událostech z hlediska faktografického. Neboť dějinné souvislosti témat z kapitoly 2.2.1 spadají pro českého čtenáře do obecného povědomí o první republice (vnitřní politika ČSR s tím související její národnostní problémy v hospodářství, školství a sociálním sektoru, zahraničněpolitická situace v druhé polovině 30.let, poměry v českých zemích před rokem 1918), resp. byla načrtnuta výše (vnitřní indentifikace SdP), bude se tato kapitola stručně a pouze z faktografického úhlu pohledu zabývat problematikou německého (neo)aktivismu a jednáním o národnostním vyrovnání resp. řešení sudetoněmecké otázky z let 1936 až 1938.

---

³³ K.H.Frank ovšem nikdy nebyl chápán jako přesvědčený člen spannistického křídla, mj. i vzhledem ke svému předchozímu členství v DNSAP. Více ke komplikované osobě K.H.Franka a jeho minulosti srov. Brügel J.W., *Česi...*, s.370-372.

³⁴ Spannisté – příznivci učení Othmara Spanna, rakouského sociologa (1878-1950). Srov. Spann O., *Der wahre Staat*. Jena: Fischer, 1938; Spann O., *Hauptpunkte der universalistischen Staatsauffassung*. Berlin: Erneuerungs-Verlag, 1931.

³⁵ Marek P., *Sudetoněmecká strana...*, s.903-904.

Aktivistické strany v Československu vznikají rokem 1926, kdy do Švehlovy vlády „panské koalice“ vstupují dvě německé strany a tím se stávají „aktivisty“ v německém stranickém systému: Svaz zemědělců (Bund der Landwirte, BdL) a Německá křesťanskosociální lidová strana (Deutsche christlich-soziale Volkspartei, DCVP). K nim pak v roce 1929 přibyla i Německá sociálně demokratická strana dělnická (Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei, DSAP). Těmto třem stranám, jež byly do roku 1935 dominantními uskupeními na německé politické scéně v ČSR a těšily se podpoře cca 70% německých obyvatel,³⁶ vyrostl v letech 1933-35 úhlavní konkurent v podobě Henleinova hnutí.

Po vstupu SdP do parlamentu odmítl hlavní proud české politiky (s výjimkou konzervativního křídla agrární strany) spolupráci s SdP. Premiér Milan Hodža to formuloval po necelém půlroce v novém parlamentu následovně: „Strana [SdP – pozn. P.B.] se nedovedla orientovat duchovně a politicky k onomu demokratismu, který je právě nepostradatelnou složkou mezi národnostmi ve střední Evropě.“³⁷ Spolupráce českých, resp. československých státoporných stran s německými aktivisty však zároveň doznala po více než desetileté spolupráci značného opotřebení; navíc SdP na tyto strany trvale a především úspěšně útočila a vyčítala jim, že vyměnily zájmy sudetských Němců za své stranicko-egoistické potřeby. Účinnou obranou proti tomuto opotřebení a únavě (zejména voličské) mělo být Hodžou a mladou generací aktivistických stran (za BdL Gustav Hacker, za DCVP Hans Schütz, za DSAP Wenzel Jaksch; odtud termín „neoaktivismus“, též „novo-“ a „mladoaktivismus“) iniciované jednání o česko-německém (resp. česko-sudetoněmeckém) vyrovnání zahájené v listopadu 1936. Hodža tehdy k jednání pozval kromě aktivistů i SdP, která však v rámci své obstrukční politiky a nárokování výhradního zastoupení nabídku účasti nepřijala. Vyrovnání mělo řešit nejpalčivější vnitřní aspekty česko-německého problému od činnosti úřadů přes sociální a hospodářskou politiku po školství.³⁸ Faktem je, že ČSR sice menšinové závazky „papírově“ plnila, avšak skutečná vůle byrokracie k vstřícnosti vůči Němcům, jejich jazyku, firmám, hospodářství jejich území apod. byla minimální. Právě to měl neoaktivismus zlomit.

Výsledky jednání byly zveřejněny ve vládním prohlášení z 18. února 1937. Obsahovaly tyto stěžejní body: mimořádná pomoc nejvíce hospodářsky postiženým oblastem (tj. právě německým) včetně ztřešení úředního dozoru nad jejich prováděním; úprava sociální podpory podle počtu nezaměstnaných v daném okrese; svěřeni péče o mládež orgánům příslušné národnosti; zachování národnostní proporcionality při přijímání do státní služby;

---

³⁶ Kárník Z., *České země... II*, podle tab.73, s.534.

³⁷ *Národní shromáždění...*, s.893.

³⁸ Kárník Z., *České země... III*, s.78-80.

připojování překladů do korespondence; maximální uplatnění rovnoprávnosti v oblastech kultury a školství.³⁹ Odpor byrokracie k přijetí nových postupů však způsobil, že během roku od ujednání mezi vládou a neoaktivisty nedošlo k žádoucím změnám v potřebném objemu. Například počet nově přijatých Němců mezi všemi nově zaměstnanými dělníky byl jen 14%, což byl pro DSAP zdrcující výsledek. Většina změn se udála až s koncem roku 1937, což bylo sice příslibem pro další vývoj, avšak času již nebylo nazbyt. Například zkušební německé vysílání československého rozhlasu bylo zahájeno až 7. března 1938, zatímco propaganda z říše se přes hranice tímto způsobem dostala již o mnoho dříve.⁴⁰ Asi i proto je ze strany některých historiků neoaktivismu přičítán jen velmi okrajový význam.⁴¹ Řečníci SdP se však na něj, pravda v negativním smyslu, odvolávali velmi často.

Mezitím se navíc iniciativy chopila sama SdP se svými „Volksschutzgesetze“ z 27. dubna 1937. Šlo o tyto iniciativní návrhy: (1) na vydání zákona o ručení podle § 92 ústavní listiny státu a jiných veřejnoprávních svazů za škody, které způsobily jejich orgány vykonávající úřední působnost, (2) na vydání zákona ku provedení vyslovených v §§ 106 a 128 ústavní listiny zásad rovnoprávnosti ve všech odvětvích veřejné služby,⁴² (3) na vydání zákona o národnostní příslušnosti stát. občanů a o národnostních katastroch,⁴³ (4) na vydání zákona na ochranu proti jakémukoliv způsobu odnárodňování podle §§ 106, 126, 128, 130, 131 a 134 úst. listiny o ochraně proti jakémukoliv způsobu odnárodňování,⁴⁴ (5) na vydání zákona o změně zákona ze dne 9. března 1920, č. 162 Sb. z. a n., o ústavním soudě, (6) na vydání zákona na ochranu národnostních práv zřízením veřejnoprávních svazů (zákon na ochranu národností).⁴⁵

Podle Otto Nováka šlo o koncepci neslučitelnou s existencí demokratického státu. Její naplnění by znamenalo rozdělení republiky na řadu veřejnoprávních samosprávných korporací – států ve státě, jež by nebyly odpovědny ani ČSR, ani svým členům. V případě německých korporací ovládaných SdP by se dalo předpokládat nastolení autoritářských metod vlády. Ostatně k vůdcovskému principu se hlásí i spannismus: „Namísto aby lidé říkali vůdcům, co mají dělat, říkají vůdci lidem, co mají chtít.“⁴⁶ Nicméně šlo o velmi prozíravou politiku. Pro státotvorné strany ČSR byla navržená opatření nepřijatelná, vytvářela však platformu pro spolupráci se slovenskými, polskými a maďarskými autonomisty. Navíc měla

³⁹ Ibidem, s.80; Brügel J.W., *Česi...*, s. 413-414.

⁴⁰ Kárník Z., *České země... III*, s.85-86.

⁴¹ Srov. Brügel J.W., *Česi...*, s.400-402.

⁴² Jmenný rejstřík PS PRČS, posl. K.H.Frank, 13.5.1937.

⁴³ Ibidem, posl. Fritz Köllner, 13.5.1937.

⁴⁴ Ibidem, posl. Rudolf Sandner, 13.5.1937.

⁴⁵ Ibidem, posl. Ernst Kundt, 13.5.1937.

⁴⁶ Spann O., *Der wahre...*, s.86.

vyděračský charakter, neboť její nepřijetí umožňovalo další skandalizaci ČSR v zahraničí a tím i růst zahraničního tlaku na vládu.⁴⁷ J.W. Brügel zase upozorňuje kromě antidemokratického ražení těchto návrhů na jejich protižidovský rozměr.⁴⁸

2.1.2 Poslanecký klub SdP – obsazení a vnitřní fungování

V celostátních parlamentních volbách konaných 19. května 1935 obdržela Sudetoněmecká strana 1 249 530 hlasů při volbě do poslanecké sněmovny a 1 092 255 hlasů při volbě do senátu, a získala tak 44 poslaneckých, resp. 23 senátorských mandátů. Stala se tak co do počtu odevzdaných hlasů absolutně nejsilnější stranou v republice, s přibližně 67 % všech německých odevzdaných hlasů.⁴⁹ Z hlediska počtu mandátů ji vzhledem ke způsobu přepočítávání hlasů předstihla česká agrární strana s 45 poslanci. V senátu byly síly obou nejsilnějších stran vyrovnané.

V poslanecké sněmovně založili poslanci SdP vlastní poslanecký klub pod názvem „Klub poslanců sudetskonecké a karpatskonecké strany“. Nejednalo se však o společný klub dvou stran, jak by se mohlo na první pohled zdát. Oficiální název strany totiž po vynuceném přejmenování ze Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta) z dubna 1935 zněl *„Sudetendeutsche Partei“, für das Karpathengebiet: „Karpathendeutsche Partei“* (Sudetskonecká strana, pro karpatskou oblast: Karpatskonecká strana). Jednalo se tedy o jedinou stranu sdružující Němce z historických českých zemí a ostatních oblastí ČSR; stejně tak šlo i o poslanecký klub jediné strany. Předsedou klubu byl zvolen nejprve Rudolf Sandner, od 16. října 1936 se jím stal Ernst Kundt.⁵⁰

Během tří let parlamentní činnosti se poslanecký klub mírně obměnil a v samém závěru i rozrostl. V listopadu 1937 přestal být členem klubu poslanec Otto Liebl, v prosinci téhož roku z klubu vystoupil Ludwig Wagner. Oba poslanci tak do dubna 1938 zůstali mimo parlamentní klub, kdy se mandátu vzdali. Kromě nich se mandátu úplně vzdal (bez pokračování mimo klub) poslanec Max Budig v květnu 1937 a další dva poslanci v srpnu 1938. Fakticky tak došlo k výměně pouze jediného poslance (Maxe Budiga), neboť se sněmovna naposledy sešla na schůzi 12. května 1938, teda v době kdy ještě uvolněná místa nebyla nahrazena. Výraznou proměnou prošel klub v událostech následujícím anšlusu

⁴⁷ Novák O., *Henleinovci...*, s.126-127.

⁴⁸ Brügel J.W., *Česi...*, s.423-424.

⁴⁹ Kárník Z., *České země... II*, s.496, 536.

⁵⁰ *Národní shromáždění...*, s. 899.

Rakouska v březnu 1938. Na přelomu března a dubna došlo ke sloučení dvou německých aktivistických, dosud vládních stran – Svazu zemědělců (BdL) a křesťanských sociálů (DCVP) – se Sudetoněmeckou stranou. Poslanci obou stran přešli do poslaneckého klubu SdP, který se tak rozrostl o čtyři poslance BdL a pět poslanců DCVP na 53 členů. Jediný poslanec někdejších aktivistických stran – Franz Spina, profesor slavistiky, předseda BdL a vícenásobný ministr – přechod do SdP odmítl. Pro úplnost dodejme, že i v senátu přešli senátoři DCVP do Henleinovy strany – klub tak posílil z 23 na 26 senátorů (BdL ve volbách z r. 1935 žádný senátorský mandát nezískal).⁵¹

Charakter fungování klubu byl rigidní, stejný charakter však platil i pro ostatní strany v Národním shromáždění ČSR. Bylo to dáno praxí imperativního mandátu, který byl sice oficiálně zakázán, dotyčný zákon byl však v praxi obcházen. Poslanci tak předem podepisovali revers, kde se vzdávali mandátu. Toto opatření mělo dalekosáhlé důsledky pro povahu parlamentarismu. Poslanci a senátoři se tak prakticky stávali „hlasovacími stroji“ bez možnosti hledat projevit individuální názor v rozporu se stanoviskem strany, resp. názorové shody vyhledávat individuálně napříč všemi kluby.⁵²

Poslanci SdP byli velmi produktivní nejen co do četnosti řečí v rozpravě a zejména interpelací (těmto problémům se obšírněji věnují následující kapitoly). Proto se na tomto místě zmiňme i o dalších charakteristikách, které nestojí přímo v centru pozornosti práce, pro úplnost by však měly být alespoň ve stručnosti zmíněny. Z hlediska *iniciativních návrhů* se jeví činnost SdP jako poměrně chudá. Rozhodujícími zákony byly „Volksschutzgesetze“ z dubna 1937 (předloženy v květnu 1937), jinak se jednalo o iniciativy zákonů lokálního významu (tradičně pomoc vesnicím postiženým živelnou pohromou). Celkem bylo v letech 1935-1938 poslanci SdP předloženo 61 iniciativ, tj. méně než jedna a půl na poslance.⁵³ Oproti tomu reprezentanti rovněž německého, zato aktivistického BdL podali 28 zákonných iniciativ, což je více než pět a půl iniciativy na jednoho zákonodárce. Zde se jim tedy podařilo SdP výjimečně předstihnout; dlužno však říct, že většina iniciativ nepřekročila ani u BdL záležitosti místního významu. Opačný obrázek podává oblast *poslanecké imunity*. Zde jsou členové klubu SdP opět nadprůměrní. Zatímco za BdL byl ve věcech imunity projednáván pouze jediný poslanec (Franz Spina), navíc s negativním výsledkem, v případě poslanců SdP jsou tato čísla podstatně vyšší. Celkem byl některý z poslanců SdP vydán k soudu v třinácti případech (K.H. Frank třikrát; Hans Neuwirth, Adolf Kellner a Rudolf Sandner dvakrát, další

---

⁵¹ Ibidem, s. 898-900.

⁵² Vodička K., Cabada L., *Politický systém...*, s.25.

⁵³ Tento údaj nezahrnuje bývalé poslance aktivistických stran, kteří vstoupili po březnu 1938 do SdP. Pro veškeré výpočty platí metodika rozvedená podrobně v úvodu kapitoly 2.3.

čtyři poslanci jedenkrát). Dále ve čtrnácti případech nedošlo na základě rozhodnutí pléna k vydání daných poslanců, jedenašedesátkrát byly žádosti odvolány (obvykle byli poslanci amnestováni prezidentem republiky). Dvěma poslancům byly nadto uděleny veřejné důtky.

2.2 Řeči v rozpravě

Během tříleté působnosti SdP na půdě poslanecké sněmovny podali členové jejího klubu celkem 137 řečí v rozpravách při projednávání zákonů, včetně prohlášení jménem klubu a věcných poznámek. To je v průměru více než tři výstupy na jednoho poslance (asi 3,1). Podobné hodnoty dosahuje BdL s pěti mandáty a 18 příspěvků – asi 3,6 řeči na jednoho poslance. Lze však předpokládat, že při takto nízkém počtu poslanců by SdP dosahovala vyšších hodnot.

2.2.1 Tématické hledisko

Vhodným východiskem k rozvedení problémů, jimiž se v poslanecké sněmovně SdP (přínejmenším ostentativně) nejvíce zabývala, je řeč z 19. června 1935, jež byla vůbec prvním vystoupením strany na půdě sněmovny a zároveň programovým prohlášením nově ustaveného parlamentního klubu. Řečník K.H. Frank zde shrnul zásadní postoje strany, které budou rozvedeny v dalším pokračování textu:

- *Sebeidentifikace strany, vztah k demokracii a ke státu:* kladný vztah k demokracii, ale kritika způsobu, jakým je uskutečňována v praxi; vyjádření loajality k ČSR a její ústavě, odmítnutí fašismu, nacismu, liberalismu a komunismu, závazek stát se konstruktivní opozicí
- *Ostatní strany:* kritika aktivismu a stranické rozdrobenosti na německé straně, kritika levice
- *Vnitřní politika:* kritika českého imperialismu a odnárodňovacích tendencí, jež se projevují v hospodářské, sociální, školské politice; všechny politiky prostoupeny národnostním problémem; obrana „malého člověka“
- *Zahraniční politika:* kritika Versailles, kritika vztahu ČSR k Německu

- *Minulost*: formulace negativního vztahu k rakousko-uherské monarchii a srovnání německé pozice v ČSR s pozicí Čechů v mocnářství⁵⁴

2.2.1.1 Sebeidentifikace strany, vztah k demokracii a ke státu

Navzdory mnoha negativním vymezením, o nichž bude řeč níže, přišla SdP i s pozitivním chápáním vlastního úkolu. Strana se představovala jako uskupení nového typu s cílem překlenout stranické roztržité sudetských Němců vyjádřené existencí několika malých německých stran v ČSR. Toho měla docílit pravděpodobně pomocí teoretického instrumentáře „universalismu“ – státní ideje na stavovské bázi, kterou formuloval rakouský filosof Othmar Spann a jež ovlivnila četné funkcionáře strany, zejména samotného předsedu Konrada Henleina.⁵⁵

Z hlediska tohoto myšlenkového proudu také strana přišla s vlastní (re)interpretací demokracie v duchu „vlády lidu pro lid“. Takovou demokracii ztělesňuje právě SdP, jakožto masová, celonárodní a nadstavovská, vlastně „nadstranická“ strana. I když tedy SdP podle vlastních vyjádření demokracii plně ctí, zároveň přiznává, že pod ní chápe něco zcela jiného, než její političtí konkurenti. Tak se dostává do demagogické argumentační smyčky – ve jménu „skutečné demokracie“ bojuje SdP proti současné demokracii v ČSR, jež vykazuje těžké příznaky krize: „Neponechali jsme od prvního dne trvání naší strany nikoho v pochybnosti o upřímnosti našeho kladného stanoviska k demokracii. Ve všech našich řečech, projevech a publikacích jsme přisvědčili zásadně k demokracii, rozhodně jsme se nikdy netajili tím, že jsme přesvědčeni, že právě československá demokracie je ve stavu krize, který nachází svůj groteskní výraz především v tom, že se hledí bránit demokracie proti nějakým domnělým nebo smyšleným nepřátelům metodami, které jsou samy nedemokratické a proto vedou argumentaci pro demokracii do nemožnosti.“⁵⁶

Celá diskuse o demokracii vedená mezi SdP a státopornými stranami se tak dostává do polohy sofistické debaty, z níž není východiska. Dokumentuje to např. řeč poslance Wolfganga Richtera: „Mohu zde zjistiti, že zde v této sněmovně každý den a skoro při každém řečníkovi se může prodělati učební kurs o zmatku o pojmu demokracie. Co jest demokracie? Demokracie jest panování vůle lidu? Jest to potom demokracie, když místo

⁵⁴ 3.schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H.Frank.

⁵⁵ Blížkost této teorie myšlenkám klerofašismu a národního socialismu zůstává stále předmětem diskusí. Srov. *Die Sudetendeutsche Heimatfront (Partei) 1933-1938: Zur Bestimmung ihres politisch-ideologischen Standortes (Diskussion)*. In: Bohemia, Band 38, München 1997. O universalismu hovoří v řeči na 5.schůzi PS PRČS, 25.6.1935, posl. Franz Nitsch.

⁵⁶ 17.schůze PS PRČS, 6.12.1935, posl. Rudolf Sandner.

panování vůle lidu, která se může projevit tak nebo onak, nastoupilo panování úředníka panství, četnictva, panování státní policie, panování pohraniční stráže a jaké ještě stráže ustanovíte?“⁵⁷ Zde však narážíme na kořeny hlubšího problému, neboť uspokojivá definice demokracie nebyla podána dodnes, a tak pravděpodobně demokracie i nadále zůstane snadno zneužitelným heslem a zaklínadlem pro všechny části politického spektra. SdP se například odvolává i na kritická slova Edvarda Beneše na účet vypjatého stranického egoismu.⁵⁸

Konkrétnější obrysy již oproti tomu diskurs o demokracii získává při zkoumání výtek ze strany SdP vůči nerespektování ústavou daných demokratických zásad. Obecně se strana zavázala k respektování ústavy z roku 1920, přičemž je zajímavé, že velkoryse přešla skutečnost, že byla přijata revolučně a že se Němci na její tvorbě ani schvalování nepodíleli. Každopádně však dobře dokázala využít diskrepancí mezi ústavou a ústavní praxí.

Základním předmětem útoku v tomto ohledu se stala série obnovovaných zmocňovacích zákonů, které umožňovaly výkonným složkám moci ve výjimečných situacích především obejít parlamentní zákonodárný proces. Útok SdP zde byl o to silnější, že zmocňovací zákony reagovaly právě na situaci v pohraničí, resp. na vývoj v Německu a nastolení hitlerovského režimu. Zároveň si strana mohla být jista tím, že její námitky byly – z čistě právního hlediska – obvykle oprávněné. Necelý rok před odtržením německých území historických českých zemí formuloval poslanec Adolf Kellner při projednávání zákona o vojenském plném trestním řízení shrnující kritiku těchto a řady příbuzných zákonů: „Chceme-li posuzovati předložený návrh v celém jeho dosahu, [...] musíme v něm viděti článek řetězu, jímž se u nás již po léta snažíte spoutati u nás tak velebnou demokracii. Prvním článkem tohoto řetězu jest od té doby několikrát obnovovaný zmocňovací zákon ze dne 9. července 1933 [...]. Tímto, vlastně těmito zmocňovacími zákony se vláda osvobodila v mnohých vztazích od obtížné ústavně zaručené kontroly Národního shromáždění a opatřila si pro široké a velice důležité věcné oblasti přímo diktátorskou plnou moc, jež se jen těžko dá sloučiti s podstatou demokracie, kterou chce býti Československá republika. [...] Dalším krokem na této cestě byl pak zákon o rozpouštění stran z října 1933, č. 201 Sb. z. a n., jenž se rozešel v podstatě se zásadou dělení moci se strany jedné a se zákazem kabinetní justice se strany druhé, s institucemi, které se považovaly doposud za sloupy každého demokratického režimu a jsou proto také v naší ústavě zakotveny. [...] V tomto vývoji bylo konečně pokračováno zákonem na obranu státu [...]. Porušuje četná ustanovení ústavní listiny, tak

---

⁵⁷ 69. schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. Wolfgang Richter.

⁵⁸ 17. schůze PS PRČS, 6.12.1935, posl. Rudolf Sandner.

zaručenou rovnost před zákonem [...]. Rozchází se se zásadou jednotnosti státního území, ustanovenou v §u 3 ústavní listiny, neboť tvoří zvláštní pohraniční území, k němuž náleží 56% státního území a pro něž platí zvláštní ustanovení. Zároveň dává zákon o obraně státu vládě spolu s prezidentem [...] postavení, jež otvírá možnosti, které jsou domovem jinak jen v autoritativních státech.⁵⁹ Konečným argumentem bylo konstatování strany, že i přes široká zmocnění vlády nebylo prostřednictvím těchto zákonů během několika let dosaženo viditelných zlepšení sociálních, hospodářských a tím i národnostních poměrů v zemi.⁶⁰

Dalším polem, kde SdP vytrvale upozorňovala na nesoulad praxe s ústavou, byly volby – konkrétně šlo o praxi vypisování voleb v obcích a o přepočtení hlasů na mandáty v okresích. Tento problém se týkal opět převážně oblastí obydlených Němci. Z hlediska obecních voleb šlo o skutečnost, že vláda přímým jmenováním starostů, obecních představených a částí obecních zastupitelstev zamezovala vstupu SdP do komunální politiky (což by se rovnalo jejímu ovládnutí). Stejný cíl mělo dosazování vládních komisařů do obcí, kteří však směli tuto funkci vykonávat pouze přechodně v horizontu několika týdnů, nikoliv měsíců a déle. Co se přepočtení hlasů na mandáty týče, dokládali svá tvrzení poslanci SdP četnými výpočty a statistikami, kolik německých hlasů je nutných pro získání jednoho poslaneckého mandátu a kolik pro český. Výsledky dopadly pochopitelně v neprospěch německých voličů.⁶¹ Napadání těchto projevů volebního inženýrství umožnilo celkové zpochybnění praxe poměrného systému. Je však nutno podotknout, že i přes svůj název se ve světě čistý poměrný systém, tj. bez jistých většinových prvků, téměř nevyskytuje, resp. je bez nebezpečných fragmentačních následků prakticky neuskutečnitelný.⁶²

Kritika demokracie se zaměřila ve značné šíři i na demokratické procedury uvnitř mocenských složek, například v legislativním procesu. Zde bylo mnohokrát připomínáno, že zejména velké zákony typu státního rozpočtu jsou nejdříve dlouhou dobu projednávány v zákulisních řízeních, aby pak narychlo prošly parlamentem. Z toho pak plynula celková slabost parlamentu, charakteristická pro celé prvorepublikové období. Také vzájemná kontrola pokulhávala, neboť ústavní soud de facto neexistoval. Krom toho bylo poukazováno na vládní ignoraci vůči interpelacím, které poslanci SdP podávali ve velkém množství.⁶³ SdP se také vzhledem k vyloučení opozičních stran v parlamentu ze zásadních vyjednávání mohla odvolávat na to, že je připravena fungovat jako konstruktivní opozice, jen jí to nikdo nenabízí:

---

⁵⁹ 96. schůze PS PRČS, 27.4.1937, posl. Adolf Kellner; dále např. 69. schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. Wolfgang Richter.

⁶⁰ 49. schůze PS PRČS, 4.6.1936, posl. Ernst Kundt.

⁶¹ 19. schůze PS PRČS, 9.12.1935, posl. Ernst Kundt.

⁶² Novák M., *Systémy...*, s. 136.

⁶³ 90. schůze PS PRČS, 8.4.1937, posl. Gustav Peters.

„Zvykli jste si dělit opozici na dvě části: na státopornou [...] a opozici, pro kterou máte bohatou zásobu výrazů, z nichž nejkrajnější je: ‚iredentistická opozice‘. [...] Je nejvyšším zájmem, aby právě při tak dlouho trvajících koalicích jako u nás byla zachována funkce opozice. Ve všech sněmovnách bylo a je úkolem opozice vykonávat kontrolu a činit vládě potíže, samozřejmě především na půdě věcnosti. [...] vy zastáváte stanovisko, že opozice, vykonává-li svou funkci, t. j. zaujímá-li stanovisko proti zákonným osnovám vlády a stran v ní zastoupených, činí již pochybným, zda opozice je státopornou [...]. Opozice nemůže být jiná než kritická, [...] a koalice nemůže prostě popřít, že opozice jich nemusí dbát a je uznávat.“⁶⁴

2.2.1.2 Vztah k ostatním politickým stranám a proudům

Nejbližším bodem pro negativní vymezení SdP byly pochopitelně ostatní německé strany v ČSR, přesněji strany aktivistické, zastoupené v parlamentu a zejména od roku 1926 ve vládě (v různých koalicích a v různém složení). Jejich neschopnost v artikulaci sudetoněmeckých požadavků a tematizaci sudetoněmecké otázky vůbec byly podle interpretace SdP hlavní příčinou vzniku strany. Aktivistické strany byly označovány za zrádce, přičemž největší útok se koncentroval na agrární stranu (BdL), již se před rokem 1935 SdP resp. SHF snažila instrumentalizovat a ovládnout, a na sociální demokraty (DSAP) coby ideologické nepřátele.⁶⁵ Na tezi o zradě sudetoněmeckého lidu ve prospěch stranického egoismu a osobních prospěchů z účasti na vládě navazoval nárok výhradního zastoupení všech vrstev sudetoněmeckého obyvatelstva prostřednictvím SdP. Aktivisté zaprodali Němce v ČSR Čechům a slouží jako zástěrka pro mezinárodní scénu, kde ČSR vykazuje podíl silné menšiny na vládě. Bezmála sedmdesát procent německého obyvatelstva stojí podle voleb z května 1935 za SdP, proto má strana nárok mluvit za sudetské Němce jako celek.⁶⁶

Úplné diskreditace aktivisté v rétorice SdP dosáhli příslibem česko-německého vyrovnání z 18. února 1937, jež v očích SdP nepřineslo viditelná zlepšení pro německé obyvatelstvo.⁶⁷ Úplným vítězstvím strany nad aktivisty (vyjma DSAP) pak byl 29. březen 1938, kdy malé strany ustoupily nátlaku SdP a byly s ní sloučeny.

---

⁶⁴ 126.schůze PS PRČS, 15.12.1937, posl. Gustav Peters.

⁶⁵ Marek P., Sudetoněmecká strana, s. 905.

⁶⁶ 5.schůze PS PRČS, 25.6.1935, posl. Rudolf Sandner.

⁶⁷ 82.schůze PS PRČS, 25.2.1937, posl. Rudolf Sandner; 103.schůze PS PRČS, 10.6.1937, posl. Hubert Birke; 118.schůze PS PRČS, 1.12.1937, posl. Rudolf Sandner; 122.schůze PS PRČS, 4.12.1937, posl. Ernst Kundt.

Z ostatních stran hráli roli úhlavních nepřátel, alespoň tedy rétoricky, komunisté. S nimi strana odmítala jakýkoli dialog a neváhala poslance KSČ označovat hanlivými výrazy, což si na parlamentní půdě vůči jiným stranám nedovolila. Sovětské Rusko a SSSR sloužily jako negativní ilustrace všech problémů a jakýkoli kladný vztah k Rusům a jejich kultuře odporuje německému: „Nemusím zde ještě vůbec prohlašovat, že všichni sudetští Němci [...], pokud se ještě cítí duševně Němci, nikdy neměli a nikdy nebudou mít porozumění pro pakt se sovětským Ruskem.“⁶⁸ Dalším terčem nelibosti byli poslanci Československé strany národně socialistické (ČSNS), mezi nimi především poslankyně Františka Zeminová obviňovaná z hysterických výlevů na účet Němců a poslanec František Uhlíř, zejména pro svou „zásluhu“ o zákaz německého soukromého školství.⁶⁹

Co se vztahu k nacismu a fašismu týče, odvolávala se strana vždy na svůj českolipský program z roku 1934, v němž se Konrad Henlein přihlásil k svobodě jednotlivce a zaujal odmítavé stanovisko k nacismu společně s tezí, že kulturní spřízněnost s ostatními Němci se nepřekrývá s politickou, a tudíž ani nevyklučuje státní loajalitu vůči ČSR: „Jen proti jednomu tvrzení, které se stále opakuje, chci co nejostřeji vystoupiti, že jsme totiž maskovanou náhradou za rozpuštěné strany. Zvláště zde mohu konstatovati, že již sám výsledek voleb ze dne 19. května a skutečnost, že 70% německého obyvatelstva stojí za námi, tento podvod jasně vyvrátily. Jestliže se však na této výtce trvá, mohu opět jen poukázati na všechna prohlášení a všechny projevy a zvláště na projev v České Lípě, na kterých bylo jasně vytčeno, co nás dělí od německého národního socialismu a od italského fašismu. Prohlásili-li jsme, že se za žádných okolností nevzdáme svobody pro jednotlivce, pak to bylo pro myslícího člověka dosti jasné a nedvojsmyslné. Dělá-li se však, jak se to často děje, směšný pokus dokázati totožnost mezi Sudetskoněmeckou stranou a národním socialismem na základě naší veřejně projevené, hluboké a неотřesitelné spojitosti s velikým kulturním německým národem, pak musím říci, že je to nejen známka nereseriosního politického smýšlení, nýbrž i známka toho, že se na české straně asi zapomělo na tradici vlastního národa.“⁷⁰ Stejně tak bylo odmítáno označení totalitní strany, zejména s poukazem na totalitní praktiky jiných „státotvorných“ stran, tedy podobnou argumentací jako ve sporu o demokracii a demokratičnost.

---

⁶⁸ 136. schůze PS PRČS, 8.3.1938, posl. Ernst Kundt.

⁶⁹ Iniciativní návrh z 26.4.1935 na novelisaci § 23 zákona ze dne 14.5.1869 č. 59 říš. zák., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných.

⁷⁰ 5. schůze PS PRČS, 25.6.1935, posl. Rudolf Sandner.

2.2.1.3 Vnitřní politika a obrana „malého člověka“

Ve vnitřní politice se SdP zaměřila na problémy úzce související s národnostní otázkou a postavením německé menšiny. Především zde je patrná snaha prezentovat se jako lidová strana, artikulující zájmy řadových německých obyvatel ČSR – tedy „malého člověka“ a jeho všedních problémů.

Sociální otázky byly výraznou součástí vnitropolitické agendy strany. Kdykoli to bylo možné, připomínala SdP problémy související s vysokou nezaměstnaností v německých oblastech (v okresech s 80-90% německých obyvatel dosahovala na přelomu let 1936/1937 průměrně 15,3%, v okresech s 0-20% Němců pouze polovičních hodnot)⁷¹ a obviňovala především českou politiku z neznalosti poměrů „venku v sudetských nouzových oblastech“. K starostem o „malé občany“ patřily národnostní aspekty politiky zaměstnanosti včetně např. tematizace dovozu českých dělníků do německých oblastí a favorizace českých úředníků,⁷² kritika systému sociálních dávek (gentský systém a tzv. Czechovy lístky),⁷³ nedostatky bydlení,⁷⁴ ale i problémy v pojišťovnictví (případ padlé pojišťovny Phoenix),⁷⁵ znevýhodnění válečných invalidů⁷⁶ nebo sociální sankce vůči bývalým členům rozpuštěných stran DNP resp. DNSAP a jejich rodinám.⁷⁷ Svůj sociální rozměr získal i pohraniční statut naprosté většiny německých území uplatňovaný podle zákona na obranu státu z dubna 1936 a další opatření plynoucí z posíleného zákonodárství na ochranu republiky (posílení cenzury a omezování shromažďovacího práva).

V hospodářských otázkách byla vyčítána vládě ČSR nevykonnost v odstraňování následků hospodářské krize a zejména systémové znevýhodňování průmyslu v německých rukou.⁷⁸ Významným aspektem kritiky hospodářského konceptu vlády bylo podřízení hospodářské orientace státu zahraničněpolitickým zájmům a tím pádem i absence silnější hospodářské výměny s Německem.⁷⁹ Později bylo soustavně kritizováno mohutné zbrojení, a tím i rozpočtová nekázeň.⁸⁰

⁷¹ Kárník Z., *České země... III*, s.65. Údaje k 31.12.1936.

⁷² např. 5.schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K. H. Frank; 26.schůze PS PRČS, 23.1.1936, posl. Hubert Birke, 70.schůze PS PRČS, 3.12.1936, posl. Georg Wollner.

⁷³ např. 128.schůze PS PRČS, 17.12.1937, posl. Georg Böhm.

⁷⁴ např. 34.schůze PS PRČS, 20.3.1936, posl. Wolfgang Richter.

⁷⁵ 95.schůze PS PRČS, 23.4.1937, posl. Wolfgang Richter.

⁷⁶ 142.schůze PS PRČS, 18.3.1938, posl. Franz Schreiber.

⁷⁷ např. 37.schůze PS PRČS, 23.3.1936, posl. Ernst Kundt; 53.schůze PS PRČS, 16.6.1936, posl. Ludwig Eichholz.

⁷⁸ např. 3.schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H.Frank.

⁷⁹ 61.schůze PS PRČS, 8.10.1936, posl. Wolfgang Richter; 70.schůze PS PRČS, 3.12.1936, posl. Ernst Peschka.

⁸⁰ 126.schůze PS PRČS, 15.12.1937, posl. Gustav Peters; 134.schůze PS PRČS, 3.3.1938, posl. Hubert Hirte.

Obsáhlou kapitolou bylo také školství – SdP se pochopitelně zabývala především menšinovým školstvím a mnohokrát uváděli její poslanci konkrétní případy přemrštěné podpory českému menšinovému školství na úkor německého.⁸¹ Ve snaze státu poslat co nejvíce německých dětí do českých škol viděla strana další z odnárodňovacích postupů. Dále byly kladeny požadavky na zlepšení stavu a rozšíření německého vysokého školství.⁸²

Ve středu všech těchto výtek stála teze o úmyslném a zcela vědomém znevýhodňování německého elementu ze strany Čechů – tj. především vlády a veškerých státních zaměstnanců. V otázce nezaměstnanosti a neutěšené situace zejména v průmyslu, ale i v zemědělství tedy neplatily z pohledu SdP poukazy Čechů na světovou hospodářskou krizi a průmyslový charakter německých území, které tím pádem z krize vychází hůře než (české) zemědělské oblasti. Němci byli podle parlamentního stanoviska SdP znevýhodňováni ve všech oblastech života: sociální – vyšší a navíc strukturální nezaměstnanost, menší sociální pomoc státu, znevýhodnění při nástupu do práce, zejména u státních zaměstnání (úřady na všech úrovních, školy, policie, pošta, dráhy apod.), vynucená migrace do českých území, daňové znevýhodnění; hospodářské – podpora českých firem ve státních zakázkách, totéž později v případě zbrojení, veřejné stavby realizovány převážně v českých obcích, postižení exportního průmyslu přetrháním hospodářských vazeb s Německem, výkup německé půdy; vzdělání – rušení německých (menšinových) škol, omezení suverenity vysokých škol atd.; politika – např. již zmíněná problematika voleb.

Cílem všech těchto opatření mělo být v očích SdP posílení českého elementu jak na kvalitativní (hospodářsky, vzdělanostně), tak na kvantitativní úrovni („český imperialismus“ a „územní expanze“),⁸³ pomalé odnárodňování, rozměňování německé sídelní oblasti⁸⁴ – a nakonec faktická realizace českého národního státu namísto národnostního.⁸⁵ „To nejde prostě říci, že nezaměstnanost je výplodem světové hospodářské krise. Spočítejte si lidi, pracovní místa a zaměstnání, která Němci následkem národně-státního systému zde v sudetskoněmeckém území ztratili. Aspoň 50% nezaměstnanosti sudetskoněmeckého živlu jest způsobeno přímo nebo nepřímo nikoliv světovou hospodářskou krizí, nýbrž národně-státním systémem, který vzal v německém území lidem prostě pracovní místa. [...] Tak se sociální moment mění v národnostní.“⁸⁶ Kromě těchto často do extrémů hnaných hrozeb, jež byly

---

⁸¹ 20.schůze PS PRČS, 10.12.1935, posl. Franz Karmasin; 29.schůze PS PRČS, 27.2.1936, posl. Franz Karmasin, 110.schůze PS PRČS, 26.6.1937, posl. Franz Hodina.

⁸² 101.schůze PS PRČS, 4.6.1937, posl. Ludwig Eichholz.

⁸³ 62.schůze PS PRČS, 15.10.1936, posl. Rudolf Sandner.

⁸⁴ 55.schůze PS PRČS, 22.6.1936, posl. Hubert Birke.

⁸⁵ 12.schůze PS PRČS, 8.11.1935, posl. Gustav Peters.

⁸⁶ 28.schůze PS PRČS, 20.2.1936, posl. Ernst Kundt.

adresovány hlavně voličům, existovala ještě jejich druhá strana varování, směřovaná na vládu – a to zdůraznění, že protiněmecká opatření nezajistí mladému státu dostatečnou oporu v jeho obyvatelstvu: „Budete-li to dělat takhle dále, zničíte jej [stát – pozn. P.B.] více, než by jej mohl někdo zničit za hranicemi. Tomu zabráníte teprve tehdy a bezpečnost budete mít teprve tehdy, usadíte-li na svých státních hranicích syté a zdravé lidi, kteří se nestali nezdravými hladem. Jen tehdy budete bezpečni.“⁸⁷

2.2.1.4 Zahraniční politika, vztah k Německu

S kritikou oficiální linie československé zahraniční politiky se SdP ozývala především v reakcích na vládní prohlášení (expozé premiéra nebo ministra zahraničí). Kromě toho neváhala tuto otázku otvírat v souvislosti s hospodářskými problémy – kritika podřízení hospodářských zájmů politickým, orientace na Francii a Malou dohodu. Základní argument proti tomuto versailleskému duchu čs. zahraniční a tím i hospodářské politiky nevycházel z morálního hlediska (nezaujatost vůči sousedním státům), ale stavěl na pragmatismu – bez dobrého poměru k sousedům zůstává nejistá integrita státu, bez dobrých hospodářských vztahů k sousedům se nebude dařit exportně orientovanému hospodářství: „K tomu ovšem také patří, aby se naše zahraniční politika utvářela tak, aby jí byl zajištěn zdravý a na přirozených poměrech, podmíněných středoevropským posláním státu, postavený vývoj.“⁸⁸ Sledovaná linie zahraniční politiky podle SdP nesloužila zájmům ČSR, ale Francii.⁸⁹

Od kritiky versailleského uspořádání Evropy se pak celkem logicky odvíjely další zahraničněpolitické postoje strany. Kritika kolektivní bezpečnosti vyjádřená Společností národů se zakládala na odklonu ostatních států a zejména samotných velmocí od Společnosti a přechodu ke klasické formě zabezpečení: „[...] nedávno v debatě v anglickém parlamentě výslovně zdůraznil ministerský předseda Chamberlain, že je přímo mravní povinností upozornit malé národy a státy na to, že Společnost národů není s to chránit jejich suverenitu a hranice. [...] Domnívám se, že někteří politikové z vládní koalice jen proto křečovitě lpí na Společnosti národů [...], že si nechtějí přiznat, že nejlepší bezpečností státu je dobrý poměr k sousedním státům a ne důvěra v nějakou mezinárodní společnost nebo vzdálené přátele.“⁹⁰ Napadán byl i samotný účel malodohodového spojení a jeho selhání napojením Jugoslávie na německou ekonomiku stejně jako odporem Rumunska vůči SSSR. Celkem

---

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ 11. schůze PS PRČS, 7.11.1935, posl. K.H.Frank.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ 136. schůze PS PRČS, 8.3.1938, posl. Ernst Kundt.

trefně byl jako poslední reálný základ tohoto svazku identifikován společný odpor k Maďarsku.⁹¹

Co se Německa týče, byla žádána hospodářská i politická normalizace vztahů v kontextu středoevropských daností, které ČSR neumožňují Německo obejít. Při porovnání vztahů ČSR-Německo a ČSR-SSSR byl podle SdP uplatňován dvojitý metr. To se přenášelo i do vnitřní politiky: politická prosovětská propaganda KSČ byla podle tvrzení SdP povolována v plné šíři, zatímco kulturní proněmecká propaganda SdP byla tvrdě trestána.⁹² SSSR však zamýšlel bolševizaci ČSR i zbytku Evropy („[...] pakt o vzájemné pomoci mezi Československem a sovětským Ruskem se může projevit jako pakt, který učiní z Československa výpadní branku bolševismu do Evropy“),⁹³ naproti tomu Německo a jeho národní socialismus neváhala strana označit za mírumilovné hnutí odmítající válku a použít k tomu citát z Hitlerova projevu po převzetí moci ze 17. května 1933.⁹⁴

2.2.1.5 Vztah k minulosti

Obratně využívala SdP své kritiky poměrů v českých zemích před rokem 1918. Tím se jí podařilo vymanit se ze spoluodpovědnosti na rakouském protežování německého elementu („Sudetsko-německá strana jest pro své mládí, které zde ztělesňuje, bez viny na dřívějším provinění [...]“),⁹⁵ které se však podle SdP dělo přirozenou cestou. Protikladem k této přirozené a postupné germanizaci byla opatření nového státu za účelem upevnění českého charakteru „zněmčených území“ („Nezapomeňte, že české menšiny nevyrostly přirozeně, že tu byly roku 1918 v menší míře než dnes, že vznikly často přesazovací politikou“).⁹⁶ Strana tak mohla na jednu stranu vyjádřit porozumění pro české národní hnutí před rokem 1918, zároveň však žádala totéž pochopení ze strany české pro Němce v ČSR. Toto přirovnání sudetoněmecké situace v novém státě s českou situací v monarchii se objevilo již v prvním projevu SdP v červnu 1935: „Český národ měl by ze své nedávné minulosti, z vlastní zkušenosti znáti ještě úzkostlivost a citlivost, především v kulturních otázkách, kterou jest obdařen národ ohrožený ve své samostatnosti. Jako český národ marně bojoval o svou druhou

---

⁹¹ Ibidem.

⁹² 28. schůze PS PRČS, 20.2.1936, posl. Ernst Kundt.

⁹³ 11. schůze PS PRČS, 7.11.1935, posl. K.H.Frank.

⁹⁴ 138. schůze PS PRČS, 10.3.1938, posl. Hans Neuwirth.

⁹⁵ 3. schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H.Frank.

⁹⁶ 122. schůze PS PRČS, 4.12.1937, posl. Ernst Kundt.

universitu, nutí nás, abychom bojovali o udržení všech našich škol a o jejich vědeckou úroveň [...].⁹⁷

Ráda také SdP při formulaci svých požadavků odkazovala na české obrozence, především Palackého, a velké osobnosti spojené s Československem. Kromě Masaryka, kterého alespoň navenek ctíla a v prosinci 1935 hlasovala dokonce pro zákon o státní poctě prvnímu prezidentu Československé republiky,⁹⁸ se často obracela k již zemřelému Antonínu Švehlovi: „Od té doby však, co náš národ [...] opět našel sebe sama a své síly, přišel k názoru, že toto jsou ještě poslední období zkoušky [...], abychom dosáhli v tomto státě místa, jež nám přísluší a jež nám nikdo jiný, jak kdysi dr. Švehla svými slovy o rovných mezi rovnými ukázal, nemůže vzít.“⁹⁹

2.2.2 Časové hledisko

Pokud bychom měli předběžně odpovědět na otázku, zda v souvislosti se zahraničněpolitickým vývojem docházelo během let 1935 až 1938 k proměnám (vnějších) postojů SdP, můžeme konstatovat, že řeči v rozpravách příliš velké výkyvy nevykazují. SdP velmi dobře dokázala zdůrazňovat tezi o kontinuitě vlastní politiky, a to i přes značné názorové rozbroje uvnitř strany. Vždy bylo odkazováno na Henleinovu řeč z České Lípy z r. 1934, která tvořila de facto jediný stranický program. Zaznamenaná je však mírná tendence k růstu demagogie a přitvrzování v rétorice. Tuto tendenci se zde pokusíme postihnout na základě porovnání postojů strany předcházejících resp. následujících Henleinovu doznání k národnímu socialismu, jež učinil 19. listopadu 1937 v osobním dopise Hitlerovi.¹⁰⁰ Je však třeba uvést, že tento časový bod slouží spíše jako pomůcka, neboť o nacistické orientaci strany před rokem 1937, ať latentní či reálné, se vedou na akademické rovině spory, v nichž zatím nebylo dosaženo jednoznačného zjištění a konsensu. Dále tuto bude toto časové hledisko uplatněno na otázku národnostního vyrovnání. Zde je významným mezníkem období na počátku roku 1937, kdy došlo na vládní úrovni k jednáním mezi českými státotvornými a německými neoaktivistickými stranami.

---

⁹⁷ 3. schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H.Frank.

⁹⁸ 24. schůze PS PRČS, 20.12.1935, posl. Wolfgang Zippelius.

⁹⁹ 110. schůze PS PRČS, 26.6.1937, posl. Franz Hodina.

¹⁰⁰ Bericht Konrad Henleins an Adolf Hitler über aktuelle Fragen der sudetendeutschen Politik. 19.11.1937. Nittner E., *Dokumente...*, s.172-177.

2.2.2.1 Německá karta

Vytvoříme-li přehled vyjádření poslanců Národního shromáždění k tématům Německa a jeho ideologie ve sledovaném období, určité fáze jsou skutečně znatelné. Zpočátku – v letech 1935 a 1936 – probíhá explicitní distancování se od nacismu, fašismu, totality, resp. ideologií obecně; je deklarován zájem na národnostním smíru v rámci republiky.¹⁰¹ Kromě toho je vyjadřována obhajoba Německa, avšak bez zaujetí jasného postoje k jeho politickému uspořádání, tj. v rámci neutrálních, nebo přinejmenším nikoli brizantních témat, jako je kultura, hospodářství, rovnoprávnost v rámci evropských mocností.¹⁰²

Nepřímá obhajoba režimu je však zřejmá například na příkladu kritiky německého emigrantského tisku v ČSR.¹⁰³ V těchto indicích však můžeme také vidět pouze projev nesnášenlivosti vůči politické levici, která v ČSR našla po nástupu nacismu přechodné útočiště. Zajímavé je v tomto kontextu i vyjádření k existenci koncentračních táborů v Německu, které tuto skutečnost nepopírá a nijak hodnotově neposuzuje.¹⁰⁴ Podobně se SdP staví i k jiným stinným stránkám nacismu (zrušení pluralismu apod.) – uznává je, ale nijak nekomentuje a odvolává se na demokracii v ČSR. Hned v prvním vystoupení řečníka SdP je také vysloven požadavek legalizace kontaktů SdP s (německým) zahraničím.¹⁰⁵

V tomto období, tedy zhruba do podzimu roku 1937, je tedy „německá karta“ využívána z hlediska politických požadavků jen zřídka. Později ale tlak zesiluje a Hitler se stává zastrašujícím prvkem a prostředkem k tlaku na ČSR. To se projeví v prosinci 1937, kdy se poslanec Sandner hovoří zatím jen neutrálně o „zahraničí“, které ČSR nutí k řešení sudetoněmecké otázky: „Domníváme se, že je možno, že vás především poslední zahraničně politický vývoj přesvědčil, jak velmi nutně je státu třeba vnitřního upevnění.“¹⁰⁶ Naplno vstupuje Německo do vnitřní politiky státu v době anšlusu Rakouska, kdy poslanci Ernst Kundt a Hans Neuwirth formulují tezi o nároku Německa zajímat se o všechny zahraniční Němce a podporovat je ve snahách o „svobodu“. Tento nárok ztotožňují v rámci rovnoprávnosti i s nárokem Československa starat se o Čechy v zahraničí: „Zvláštní místo

---

¹⁰¹ 5.schůze PS PRČS, 25.6.1935, posl. Rudolf Sandner; 12.schůze PS PRČS, 8.11.1935, posl. Gustav Peters; 17.schůze PS PRČS, 6.12.1935, posl. Rudolf Sandner; 19.schůze PS PRČS, 9.12.1935, posl. Ernst Kundt; 30.schůze PS PRČS, 28.2.1936, posl. Hans Neuwirth; 58.schůze PS PRČS, 26.6.1936, posl. Hubert Birke; 59.schůze PS PRČS, 27.6.1936, posl. Hans Neuwirth.

¹⁰² 11.schůze PS PRČS, 7.11.1935, posl. K.H. Frank; 17.schůze PS PRČS, 6.12.1935, posl. Rudolf Sandner; 30.schůze PS PRČS, 28.2.1936, posl. Hans Neuwirth; 40.schůze PS PRČS, 29.4.1936, posl. Ernst Kundt.

¹⁰³ 11.schůze PS PRČS, 7.11.1935, posl. K.H. Frank; 69.schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. Ludwig Eichholz.

¹⁰⁴ 69.schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. Ludwig Eichholz.

¹⁰⁵ 3.schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H.Frank.

¹⁰⁶ 118.schůze PS PRČS, 1.12.1937, posl. Rudolf Sandner.

zaujímá, jakož i zvláštní obavu vzbuzuje otázka, zda je vůdce a říšský kancléř Německé říše oprávněn mluvit o tom, že Německá říše chce pokládati za svou povinnost chrániti i Němce mimo hranice Německé říše. [...] Je přece samozřejmou mravní povinností, že většina národa se zajímá o své skupiny mimo svůj stát a že je podporuje.“¹⁰⁷ Navíc za tuto internacionalizaci problému si mohou Češi sami: „Tyto věci vám nadrobil zájem německého říšského kancléře, který jste byli skoro ochotni považovati za útok na svrchovanost,“ tvrdí poslanec Neuwirth v březnu 1938. Jedním dechem se přitom brání nařčení z iredentismu.¹⁰⁸

Zatímco na politické úrovni tedy trvá přinejmenším do konce roku 1937 teze o státní loajalitě strany, na poli kulturním je německá karta využívána prakticky trvale a bez větších výkyvů. Jak uvedl K. H. Frank v prosinci 1936 v rámci ostrých výhrad proti informacím o sudetských Němcích z tzv. Chmelařovy brožury připravené ve spolupráci s ministerstvem zahraničí, „německá kultura v historických zemích mohla vůbec existovati jen jako organická část veškeré německé kultury. Jen tím, že tito Němci tvořili jako Němci, se stalo, proč jste mohli vykázati cennou hodnotu, umění a kulturu. Nebylo sudetskoněmecké zvláštní kultury ani symbiosní zvláštní kultury není a nebude.“¹⁰⁹ Zatímco Chmelařova brožura, určená zahraničnímu publiku, přišla s tezí sudetských Němců jako „germánského kmene sui generis“,¹¹⁰ Frank vycházel s velmi úzké historicko-kulturní příbuznosti nejen samotných Němců z českých zemí, ale i vazeb samotného českého prostoru na Německo. To je důležité zejména proto, že v této souvislosti Frank již v prosinci 1936 nepřímou vyslovil nárok (ač kulturní) německého elementu na celé historické země. „Pánové, ujasněte si, že kultura a umělecké památky tohoto státu, se kterými děláte v cizině propagandu pro cizinecký ruch a propagandu politickou, jsou památkami německého umění a německé kultury. [...] Německá kulturní půda v Československu jest větší než dnešní osídlená oblast – sudetských Němců. Sudetskoněmecké dějiny nejsou dějinami předsíní českých vévodů nebo českých králů; sudetskoněmecké dějiny jsou mnohonásobně německými říšskými dějinami, jsou kulturními dějinami starých zemí Čech, Moravy a Slezska.“¹¹¹

---

¹⁰⁷ 136.schůze PS PRČS, 8.3.1938, posl. Ernst Kundt.

¹⁰⁸ 138.schůze PS PRČS, 10.3.1938, posl. Hans Neuwirth.

¹⁰⁹ 69.schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. K.H.Frank.

¹¹⁰ Chmelař Josef, *Německá otázka v Československu*. Praha: Orbis, 1936. Citováno podle 69.schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. K.H.Frank.

¹¹¹ 69.schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. K.H.Frank.

2.2.2.2 *Postoj k národnostnímu vyrovnání*

SdP se prezentovala jako strana, jejímž prostřednictvím mělo dojít v ČSR k uklidnění národnostních problémů, tedy k nějaké formě národnostního vyrovnání mezi Čechy a Němci. Aktivistické strany neproměnily naděje v ně vkládané během bezmála deseti let ve vládě ve skutečnost, a tak si SdP osopovala výhradní právo na rozřešení této problematiky. S tím souvisel také výhradní nárok na zastupování všech sudetských Němců. Strana se od počátku označovala za schopnou dialogu a ochotnou ke spolupráci.¹¹² Vládu však neustále obviňovala z toho, že stranu ignoruje, a to již vzhledem k absenci nabídky účasti SdP v koalici (na které si dělala naděje prostřednictvím vyjednávání s německou i českou agrární stranou).

Tím získala strana mocný argument pro zdůvodnění vlastní faktické pasivity na poli snah o národnostní vyrovnání. Namísto pozitivního programu, s nímž přišla vlastně až v dubnu 1937, provozovala trvalou kritiku nedodržování platných zákonů a nařízení a jejich obcházení, zejména ze strany byrokracie. Dokládala to na konkrétních příkladech a pomocí četných statistik. Zároveň jí byla, alespoň rétoricky, trnem v oku údajná pasivita aktivistických stran. Ty však na podzim 1936 započaly novou vlnu snah o vyrovnání s premiérem Hodžou. Když bylo v únoru 1937 vydáno vládní prohlášení o výsledcích jednání, vystoupil v poslanecké sněmovně s obsáhlou řečí vyjadřující stanovisko klubu SdP Rudolf Sandner. Osnovu projevu tvořily tři základní argumenty proti „osmnáctému únoru“. Tato „prohlédnutí“ učinila SdP již v té době, co byla sama přizvána k jednání, a tak odůvodnila vlastní absenci na celém projektu.

Hned zkraje přišel s jakousi konspirační teorií a tvrzením, že „nejde o vážný pokus řešení sudetskoněmecké otázky, nýbrž o velice důmyslně sehraný a velice rafinovaně sestavený manévr ke zničení úspěšné politiky sudetskoněmecké strany, jejíž jsme přesto prohlédli.“ Přesto podle jeho slov nechtěla SdP „jednání sama rušit a [...] překážet německým vládním stranám v tom, aby také ony jednou něco vykonaly pro sudetské Němce.“ Co přesně na „koncepti a metodě“ dohod jeho straně vadilo a co by mohlo „zničit úspěšnou politiku SdP“, to již Sandner neuvedl. Druhým důvodem byl již samotný fakt, že se Hodža obrátil na německé vládní strany jako na německého účastníka vyjednávání. Odporovalo to tezi SdP o výhradním zastupování celé národnostní skupiny. Jinými slovy – bez účasti SdP bylo skutečné řešení sudetoněmecké otázky nemožné. Posledním důvodem bylo údajné

---

¹¹² 3.schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H. Frank.

„zmenšování slibů, které pokračovalo ze dne na den od řeči před vánoce [tj. Hodžova výzva k jednáním – *pozn. P.B.*] až do dne, kdy se skutečně začalo jednat.“¹¹³

Mimo tyto důvody měl Sandner výhrady proti samotnému termínu „vyrovnání“. Prý nešlo o vyrovnání, ale o splnění základních práv státních občanů. A finálním – a asi nejzávažnějším – argumentem, již proti výsledkům, nikoli vlastní povaze jednání, byla absence zákonných záruk pro skutečné provedení obsahu dohod. Tento nezávazný charakter „osmnáctého února“ dovolil SdP označit celou akci za český pokus o vytvoření „trumfu české zahraniční propagandy“ s cílem získat další čas a uklidnit, respektive oklamat mezinárodní veřejnost. S ohledem na zájmy německých vládních stran šlo o „politický obchod, jenž se zcela blíží pojmu zrady národa“.¹¹⁴ Předmětem zmíněného obchodu měla být např. změna řádu volení v obcích projednávaná v červnu 1937, osvobozující strany, které při volbách propadnou, od části finančních nákladů spojených s kandidaturou.¹¹⁵

Na jaře 1937 pak podala SdP vlastní návrh souboru zákonů na ochranu národností („Volksschutzgesetze“), jež byl však pro velmi nadsazené a navíc protiústavní požadavky zamítnut. To dávalo opět straně možnost argumentace v tom duchu, že to není ona, kdo řešení sudetoněmecké otázky brzdí. Právě naopak – strana to označila za vlastní zásluhu, že téma otevřela na parlametní půdě: „Dnes připouštíte, že existuje sudetskoněmecká otázka. A musili jste a musíte připustit její existenci, protože již nejste s to ji popřít. Musili jste včas také opravit názory, kterými jste se pokoušeli dokázat, že sudetskoněmecká otázka je jen otázkou vnitropolitickou a nikoliv také otázkou zahraniční politiky.“ Na konci roku 1937 už můžeme sledovat jasné přiosvětlení poslanecké rétoriky, nesoucí se v duchu všemožných obvinění a postoje „jen počkejte, my jsme vás varovali“: „Kdybyste byli tehdy, když jsme po první přestoupili práh této sněmovny, byli brali nás a naše hnutí vážněji, snad by dnes mnohé vypadalo jinak. [...] Tak jste se však spoléhali na moc státního aparátu a na argumenty četnictva a policie, věřili jste, že se tomu můžete vyhnouti klamným manévrováním a přenechali jste ve své nám nepochopitelné politické krátkozrakosti pánu bohu, aby se postaral, aby se boj sudetských Němců za jejich práva a prudký vzestup našeho hnutí stal politickou epizodou. [...] Vezměte na vědomí: Odpovědnost za to, co je, nesete vy.“¹¹⁶ Toto stanovisko zopakuje šéf klubu SdP Kundt ještě v březnu 1938.¹¹⁷

---

¹¹³ 82.schůze PS PRČS, 25.2.1937, posl. Rudolf Sandner.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ 103.schůze PS PRČS, 10.6.1937, posl. Hubert Birke.

¹¹⁶ 118.schůze PS PRČS, 1.12.1937, posl. Rudolf Sandner.

¹¹⁷ 136.schůze PS PRČS, 8.3.1938, posl. Ernst Kundt.

Řeč pak korunuje Sandnerova výzva k tomu, aby se parlament i vláda vrátily k „Volksschutzgesetze“ z dubna 1937. „[SdP] byla ve svých návrzích na řešení národnostní otázky tak konkrétní, že poskytla svými šesti osnovami na ochranu menšin příležitost a důvod k vážnému jednání. Nyní je jen na vás, abyste se chopili iniciativy a abyste opravili osudnou chybu dvou let, jejíž následky stíhají stát a nikoliv nás.“ Sandner zároveň uznává, že požadavky jsou již maximální – žádné sliby, ale právní základ; požadavek autonomie a plné samosprávy, v nichž by národnosti fungovaly „jakožto právní subjekty vyššího řádu“ – tj. přiznání právní subjektivity. V ultimativním požadavku plné samosprávy se Sandner odvolává na Beneše a cituje jeho slova z roku 1908, v nichž Beneš uvádí, že skutečné smíření obou národů v Čechách je možné jen tehdy, pokud se mohou oba národy těšit úplné samosprávě. Stejně jako platilo právo samosprávy tehdy pro Čechy v Rakousku, platí i dnes pro sudetské Němce v ČSR.¹¹⁸

Poslední kapitolou postoje SdP k národnostnímu vyrovnání se již poslanci na půdě Národního shromáždění věnovat nestihli. Osmibodový karlovarský program SdP byl vysloven nedlouho před parlamentními prázdninami roku 1938, po nichž se již parlament v původním složení nesešel.

2.3 Interpelace

Jak již bylo uvedeno, vyznačovali se členové poslaneckého klubu SdP mimo jiné vysokým množstvím podaných interpelací. Během svého funkčního období podali celkem 853 interpelací, tj. průměrně asi 19,4 interpelace na jednotlivce (naproti tomu aktivistický a vládní Svaz zemědělců podal interpelace celkem tři, tj. při celkovém počtu pěti mandátů vychází 0,6 interpelací na jednoho poslance; obdobná je situace i u další německé vládní strany – křesťanských sociálů). V tomto, stejně jako v následujících údajích nejsou zahrnuty interpelace bývalých členů aktivistických stran podané od dubna 1938 pod hlavičkou klubu SdP, a sice vzhledem k tomu, že se jedná o zanedbatelné časové rozpětí (poslední schůze parlamentu před podzimem 1938 se konala 12. května 1938) stejně jako velmi zanedbatelný počet interpelací ze strany přeběhlíků. V případě poslanců naopak vystoupivších z parlamentního klubu jsou zahrnuty pouze ty interpelace, jež byly podány v době působení toho kterého poslance v klubu; ostatně poslanci, jichž se tento případ týká (Otto Liebl a Ludwig Wagner) podali všechny své interpelace ještě v době, kdy členy klubu byli.

---

¹¹⁸ 118. schůze PS PRČS, 1.12.1937, posl. Rudolf Sandner.

Pro získání přehledu nad obsahem interpelací slouží následující tabulky (kap. 2.3.1 a 2.3.2), sestavené podle dostupných údajů o jednotlivých poslancích. Interpelace byly zkoumány z dvojího hlediska. Jednak je to kategorie „problém“ – zde se zkoumá, o jaký problém se v interpelaci jednalo, tj. vlastní předmět interpelace; např. to může být nedodržování jazykového zákona, hospodářské znevýhodnění, zákazy schůzí apod. Každá interpelace přitom představuje jednotku, celkový součet tedy odpovídá celkovému počtu podaných interpelací. Pokud bylo v interpelaci jmenováno dva nebo více problémů, byla jednotka rozdělena na poloviny a ty přičteny k příslušným kategoriím (v případě dvou uváděných problémů), resp. byl vybrán jeden až dva převažující problémy, jimiž se interpelace zabývá (v případě více než dvou uváděných problémů). Druhou kategorií je „instituce“ – zde jde o viníka problému, instituci, u níž problém vzniká a jež za něj nese odpovědnost. To může být typicky státní policie, okresní úřad, školy apod. Opět platí, že interpelace představuje jednotku, a tak součet hodnot u kategorie „instituce“ je roven celkovému počtu podaných interpelací. Pokud byly jmenovány dvě a více institucí, platí totéž jako u kategorie „problém“.

Procentuální údaj odpovídá podílu příslušného problému, resp. instituce na celkovém počtu podaných interpelací. Problémy zmíněné v interpelacích méně než čtyřikrát nejsou podrobně rozepisovány, ale jsou uvedeny v rámci „neuvedeno/jiné“. Sem dále patří neuvedené problémy (v případě institucí je odděleno „neuvedeno“ a „jiné úřady“). To znamená, že nebylo udáno, kde přesně se problém děje, resp. o který problém vůbec konkrétně jde. Kromě toho je v kategorii „problém“ odlišeno „nezákonné chování obecně“. Sem patří nejrůznější formy nezákonného a nepřislušného chování instituce. Protože šlo o velmi častý motiv podávání interpelací, byla tato hodnota v kategorii „problém“ odlišena od „neuvedeno/jiné“.

2.3.1 Kategorie „problém“

Jak již bylo uvedeno výše, zabývá se tato kategorie konkrétními problémy, jež byly nejčastěji jmenovány v interpelacích. Pro účely interpretace získaných dat je možno je rozdělit do čtyř skupin podle četnosti výskytu (v tabulce pomocí barvy výplně). První skupinu tvoří problémy, jež se (každý zvlášť) objevovaly ve více než deseti procentech interpelací. Patří sem zejména hodnota „nezákonné chování obecně“. Vzhledem k tomu, že poslanci ve svých interpelacích často přesně neuvádějí, o jaký konkrétní problém u dané instituce se jedná, vyšla tato hodnota jako vůbec nejčastější – týká se více než čtvrtiny všech interpelací. Příkladem mohou být

interpelace „o protizákonných nešvarech na železniční trati z Valšova do Rýmařova“¹¹⁹ nebo „o nezákonném jednání četnictva v Mojžíři“.¹²⁰ Dále sem patří problém nerespektování jazykového zákona, který je tak z hlediska konkrétních problémů vůbec nejčastější příčinou interpelací. Nakonec sem spadá hodnota „neuvedeno/jiné“, zmiňovaná již výše. Týká se celé řady státních zařízení od místních úřadů přes školy až po nádražní restaurace, tedy prakticky celé širší institucí uváděných v kap. 2.3.2.

Tabulka 1: Procentuální výskyt konkrétních problémů v interpelacích podaných poslanci SdP¹²¹

PROBLÉM	absolutně	procentuálně	poznámky, příklady
nezákonné chování obecně	228,5	26,79%	"protizákonné" a "protiústavní", "přehmaty" a "nešvary", nevhodné chování, služební poklesky
jazykový zákon	95,0	11,14%	nedodržování ustanovení jazykového zákona a jeho prováděcích nařízení z roku 1926
neuvedeno/jiné	90,0	10,55%	jiné: problémy vyskytující se méně než ve čtyřech případech
shromažďovací právo	79,0	9,26%	rozpuštění schůzí, pochodů a dalších skupinových akcí
sociální znevýhodnění	68,5	8,03%	nespravedlivé přidělování práce, podpory v nezaměstnanosti, překládání státních zaměstnanců
cenzura	58,0	6,80%	narušování svobody tisku (noviny, plakáty, vývěsky) a projevu (ústní i psaný), zákazy vlajek
šikana	47,0	5,51%	neodůvodněná podezření, prohlídky, týrání a výsledky jednotlivců
nezasažení	38,0	4,45%	nezasažení přísl. orgánů proti protizákonné činnosti jiných politických uskupení
demokratické procedury	34,0	3,99%	nedodržování standardů fungování parlamentu, absence resp. neúplnost odpovědí na interpelace
stranické nadřezování	25,5	2,99%	favorizace (pro)vládních stran a zejména aktivistů
hospodářské znevýhodnění	20,0	2,34%	udělování státních zakázek českým firmám, demontáže a další znevýhodnění pohraničí
pohraniční režim	20,0	2,34%	odpírání pohraničních průkazů, pasů, znemožnění vycestování, znevýhodnění obcí v pohraničí
národnostní znevýhodnění obecně/jiné	17,5	2,05%	obecně nebo nekonkretizované znevýhodnění na základě národní příslušnosti
úmyslné průtahy	12,0	1,41%	záměrně zpomalovaná práce úřadů
vztahy s Německem	11,0	1,29%	hanobení státních představitelů, špatné zacházení s německými státními příslušníky
nezpůsobilost	5,0	0,59%	absence kompetencí k výkonu činnosti u státních zaměstnanců
náboženství	4,0	0,47%	praktiky při bohoslužbách, výuka náboženství
celkem	853,0	100,00%	

Do druhé skupiny náleží problémy, jež se vyskytují pokaždé v 5-10% interpelací. Velmi příbuznými jsou problémy „shromažďovací právo“, „cenzura“ a „šikana“ – ve své převážné většině se týkají postupu policie a četnictva v souvislosti s organizací stranických schůzí a demonstrací, s vydáváním tiskovin všeho druhu, užívání symbolů, vlajek apod., dále s diskriminačními postupy proti jednotlivcům („šikana“). Kromě toho je v interpelacích

¹¹⁹ Jmenný rejstřík PS PRČS, posl. Richard Knorre, 27.11.1936.

¹²⁰ Ibidem, posl. Wolfgang Richter, 5.6.1936.

¹²¹ Tabulka sestavena na základě jmenného rejstříku poslanců PS PRČS s kompletními údaji o podaných interpelacích: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Národní shromáždění Republiky československé 1935-1938. Staženo z <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/index.htm> v průběhu dubna 2007.

zaznamenatelná vysoká četnost problematiky sociálních znevýhodnění, souvisejících s typickým zájmem SdP o práva „malého člověka“ (viz kap. 2.2.1.3).

Za méně časté, přesto však v rámci zjištěných dat stále velmi významné problémy lze považovat ty, které se (každý zvlášť) vyskytují v 2-5% všech interpelací. Jsou to problémy charakterem opět příbuzné těm, jež byly tematizovány v řečích v rozpravách – deficity v dodržování demokratických procedur, hospodářské znevýhodnění, stranické nadřezování, problémy spojené se zavedením pohraničního režimu. Naopak novinkou v rámci interpelací jsou stížnosti na „nezasažení“ – tím se myslí laxní přístup policie, četnictva a dalších orgánů proti politické činnosti třetích subjektů. Je pravdou, že se tato hodnota do značné míry kryje se „stranickým nadřezováním“, na druhou stranu je hodnotou specifickou v tom, že dobře dokumentuje vyhrocený postoj SdP k činnosti KSČ, Národní jednoty, hraničářských svazů apod. v pohraničním území.

Do poslední skupiny (vždy 0-2% všech interpelací) náleží mimo jiné problém „vztahy s Německem“ – jediné zahraničněpolitické téma interpelací. Zajímavé a pro poměry v SdP i českých zemích vlastně charakteristické je, že pouze čtyři interpelace se zabývaly náboženskými problémy.

2.3.2 Kategorie „instituce“

Zkoumání interpelací z hlediska kategorie „instituce“ si klade za cíl zjistit, kterých institucí se problémy z předchozí kapitoly nejčastěji týkají, přesněji řečeno která instituce je podle poslanců SdP původcem těchto problémů (vazba konkrétních problémů na konkrétní instituce není kvantitativně zkoumána). Pro přehlednost je znovu tabulka stejně jako u předchozí kategorie rozdělena do čtyř pásem podle četnosti výskytu té které instituce.

V čele tabulky je opět hodnota „neuvedeno“ (znovu zhruba čtvrtina všech případů). Týká se obvykle blíže nejmenovaných úřadů, součástí státního sektoru obecně – např. „že úřady nedbají rozhodování nejvyššího správního soudu“.¹²² Dále sem co do četnosti výskytu patří stížnosti na činnost státní policie – téměř 15% všech interpelací. Pokud bychom tento údaj sečetli s četnictvem (viz dále), týkalo by se těchto bezpečnostních složek celkem více než 21% všech interpelací.

V pásmu 5-10 % všech interpelací se vyskytují s poměrně vyrovnanými podíly okolo 6% jiné úřady (tj. takové úřady, jež se vyskytovaly celkem v méně než čtyřech případech, a

---

¹²² Jmenný rejstřík PS PRČS, posl. Fritz Köllner, 27.11.1936.

tudíž nejsou v tabulce jmenovány zvláště), četnictvo, soudy a pošty. Tedy taková státní zařízení, s nimiž přijde běžný občan často do styku a které byly po roce 1918 programově osazovány českými zaměstnanci na úkor Němců. Kromě toho sem patří okresní úřady, vyznačující se značnou závislostí na centrální vládě – ty si vedou v rámci správních úřadů vůbec nejhůře.

Tabulka 2: Procentuální výskyt institucí („viníků problémů“) v interpelacích podaných poslanci SdP¹²³

INSTITUCE	absolutně	procentuálně
neuveдено	223,0	26,14%
státní policie	126,5	14,83%
jiné úřady	62,0	7,27%
četnictvo	56,5	6,62%
okresní úřady	56,0	6,57%
soudy	48,5	5,69%
pošty	48,0	5,63%
železnice	38,5	4,51%
vláda	38,0	4,45%
školství	37,0	4,34%
armáda	21,5	2,52%
zdravotnictví	19,5	2,29%
lesní správa	13,0	1,52%
finanční úřady	11,0	1,29%
zemské úřady	10,0	1,17%
celní úřady	10,0	1,17%
obecní úřady	9,5	1,11%
pracovní úřady	7,0	0,82%
berní úřady	6,5	0,76%
parlament	4,0	0,47%
rozhlas	4,0	0,47%
židé	3,0	0,35%
celkem	853,0	100,00%

Jakousi subskupinu tvoří pásma 2-5%, kam patří kromě méně četného zdravotnictví také velmi důležité sektory školství a železnic. Zatímco u škol jde spíše o koncepční problémy (menšinové školství), u železnic jsou tematizovány drobné a konkrétní prohřešky, zejména proti jazykovému zákonu a v souvislosti se zaměstnáváním Čechů na dráze. Instituce vlády jakožto viník problémů zde figuruje také, a to obvykle v souvislosti s nedodržíváním demokratických procesů – pozdní odpovědi na interpelace apod.

¹²³ Tabulka sestavena na základě jmenného rejstříku poslanců PS PRČS s kompletními údaji o podaných interpelacích: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Národní shromáždění Republiky československé 1935-1938. Staženo z <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/index.htm> v průběhu dubna 2007.

Do poslední skupiny (0-2%) spadají rozličné úřady, mimo jiné úřady obecní (zde se nabízí možnost srovnání s okresními úřady). Kromě toho je zde naznačen problém vztahu SdP k židům. Přestože lze tuto skupinu stěží považovat za instituci, je zajímavé vidět, že zatímco v souvislosti s česko-německým vztahem je vždy za příslušným problémem jednotlivec schován, zaštitěn příslušnou institucí, na niž se interpelace odvolává, v případě židů tomu tak není a útoky na ně jsou vedeny přímo. Proto jsou uvedeni v této kategorii. Co se obsahu s židy souvisejících interpelací týče, jednou jde o židovský bojkot německého zboží,¹²⁴ dále o zaměstnání židovské lékařky¹²⁵ a konečně o „neodůvodněné úřadování židovky při evangelických slavnostních bohoslužbách v Malduře“.¹²⁶ Z dat těchto interpelací je zřejmé, že pocházejí z doby, kdy si již SdP byla jista svou pozicí a nemusela do takové míry skrývat svá přesvědčení související s národním socialismem (1937/1938).

2.4 Interpretace výsledků. Vyhodnocení teoretických východisek

Na základě prostudovaných materiálů dokumentujících parlamentní činnost SdP je nyní možno přikročit k vyhodnocení těchto výsledků ve vztahu k teoretickým východiskům z první části práce a učinit tak závěry o zde uváděných předběžných konstatováních o straně samotné a její parlamentní činnosti.

Z hlediska parlamentní činnosti se SdP jeví jako *strana mas*. Důkazem je dobrá koordinace parlamentní činnosti, absence navenek znatelných rivalit mezi jednotlivými poslanci, věrné sledování stranické linie jak při projevech v plénu poslanecké sněmovny, tak co do charakteru podávaných interpelací. Není možno zjistit velké rozdíly mezi jednotlivými poslanci co do názorů, způsobu jejich artikulace a celkové argumentace. Jiná situace však nastává, pokud bychom se zabývali vnitřním fungováním strany. Jak bylo naznačeno v kapitole 2.1, byl vnitřní boj ve straně prakticky trvalou součástí vnitrostranického života. Pro naše pozorování však platí, že navenek strana zachovala jednotnou tvář a zdání jednoty. Šarvátky mezi jednotlivými skupinami uvnitř strany a schizofrenní situaci ve vztahu ke státu se podařilo vedení pomocí nejrůznějších kroků ukočírovat, a tak můžeme říci, že stupeň soudržnosti byl co do parlamentní činnosti vysoký.

Na problematiku odlišné vnější a vnitřní povahy strany narážíme i u dalšího kritéria – *reálných a ostentativních cílů* strany. Pokud jde o parlamentní činnost, platí to, co bylo

---

¹²⁴ Ibidem, posl. Franz Nitsch, 11.2.1937.

¹²⁵ Ibidem, posl. Ludwig Eichholz, 22.2.1938.

¹²⁶ Ibidem, posl. Franz Karmasin, 9.12.1937.

uvedeno v teoretické kapitole, tedy že strana užívala vědomě této duality a snažila se zejména prostřednictvím svých parlamentních projevů budovat státověrnou pověst strany. Skutečnost, že je možno zjistit určité rozpory ve vyjádřeních členů klubu ve věci základních hodnot, na nichž ČSR stála, ještě dobře potvrzuje tuto „taktiku maskování“. Tato vzájemně si protirečící stanoviska je možno dokumentovat například na úvodním prohlášení K.H. Franka jménem celého klubu z roku 1935: „Pro svou nyní zahájenou parlamentní činnost činí si sudetsko-německá strana nárok na to, že jest stejně smýšlející společností, která na místo sobeckého já staví zavazující my.“¹²⁷ Přitom již za necelý týden se jeho kolega Rudolf Sandner v rámci tradičních prohlášení o antitotalitním charakteru strany ohání svobodou jednotlivce: „Prohlásili-li jsme [v rámci českolipského projevu Konrada Henleina – pozn. P.B.], že se za žádných okolností nevzdáme svobody pro jednotlivce, pak to bylo pro myslícího člověka dosti jasné a nedvojsmyslné.“¹²⁸ Určité posuny jsou také zřetelné v souvislosti s postojem k Německu. Postupně tedy strana odkrývá svůj skutečný charakter, obvykle však jen implicitně a „mezi řádky“. Mezi nápadnější doznání k reálným cílům strany je možno počítat řeč v rozpravě K.H. Franka o kulturním nároku Němců na celé české země z prosince 1936.¹²⁹ Od roku 1937 se četnost těchto nepřímých doznání stupňuje – častější apologie Německa a hraní „německé“ resp. „internacionální karty“, interpelace kritizující trestnost nacistických symbolů včetně hitlerovského pozdravu apod. V hospodářských otázkách je možno tento posun dokumentovat odmítáním plánovaného hospodářství, které se pak změní v jeho apologii.¹³⁰ Co se vztahu k národnímu socialismu týče, zůstává strana věrná své „maskovací“ tradici – odpovědi na vztah k němu jsou vyhýbavé, poslanci se zdráhají zaujmout jasné stanovisko, odkazují na českolipský projev a požadují legalizaci neškodných kulturní vazeb na Německo.

Poměrně trefné jsou také charakteristiky uváděné Mauricem Duvergerem a Gordonem Smithem v rámci termínu *strany permanentní menšiny*, resp. *oddělené malé strany*. Nemožnost zařazení takové strany do pravolevé osy dokumentuje mnohokrát deklarované zaměření SdP na veškerý německý elektorát v ČSR. Velmi významnou charakteristikou je podávání demonstrativních návrhů zákonů a vznášení neuskutečnitelných požadavků – sem patří především „Volksschutzgesetze“ z dubna 1937, neslučitelné s demokratickou podobou ČSR. Celkový diskurs o demokracii kromě toho dokazuje demagogické postoje strany – na

---

¹²⁷ 3.schůze PS PRČS, 19.6.1935, posl. K.H. Frank.

¹²⁸ 5.schůze PS PRČS, 25.6.1935, posl. Rudolf Sandner.

¹²⁹ 69.schůze PS PRČS, 2.12.1936, posl. K.H. Frank.

¹³⁰ Srov. 23.schůze PS PRČS, 19.12.1935, posl. Ernst Köhler a 70.schůze PS PRČS, 3.12.1936, posl. Franz Künzel.

jednu stranu se ohání „skutečnou demokracií“, zároveň kritizují její podobu v ČSR a tvrdí, že v jádru vůbec o demokracii nejde. Je tedy jasné, že je zde řeč o dvou zcela odlišných souborech hodnot, jen pod stejným názvem. Mezi demagogické postupy je možno přičíst i vztah k národnostnímu vyrovnání – jednou strana kritizuje ostatní za pasivitu, následně však dohodu bojkotuje a pomocí nejrůznějších obstrukcí se snaží bránit její realizaci. Na druhou stranu je třeba říci, že se i přes některé emotivní momenty většina projevů nesla ve věcném duchu. Z čelných členů klubu to byl především Gustav Peters, kdo zůstal na věcné úrovni.¹³¹ S postupem času však strana tento styl pomalu opouštěla, především K.H.Frank, Rudolf Sandner a Ernst Kundt. Nicméně poslanci neponechávali své výtky bez důkazů, předkládané prostřednictvím statistik apod. Zajímavá je i tendence poslanců SdP podávat státoporným stranám „návody“ k tomu, co dělat pro zklidnění situace mezi sudetskými Němci a tím i pro upevnění státu. Jestli šlo o provokace, povýšené poučování, nebo dobře míněné rady s cílem situaci skutečně zlepšit, je však těžké rozhodnout. Ať však byla realita jakákoli, výše doloženou přítomnost demagogických prvků to nemůže zpochybnit.

Jediným z kritérií, v nichž se teoretické poznatky s praktickými podstatně liší, je tudíž *otázka reálné a zdánlivé velikosti strany*. V teoretické části je uveden předběžný závěr v tom smyslu, že strana – ač zdánlivě velká, vzhledem k vysokému počtu mandátů – byla reálně stranou malou, protože měla nízký koaliční potenciál. V praxi se však ukázalo, že reálná velikost byla naopak ještě větší než velikost zdánlivá. Příčiny můžeme hledat v mezinárodněpolitické konstelaci, která byla pro SdP velmi příznivá. Internacionalizace česko-německého problému v ČSR se pro ni stala klíčovou, jak ukázala kapitola 2.2.2.1. Podařilo se jí získat na svou stranu nejen Německo, ale i Velkou Británii a další země, jejich představitele i veřejné mínění. Koaliční potenciál byl tedy nízký, ale strana si našla „koaliční partnery“ mimo parlament – na mezinárodní úrovni. Tím rapidně vzrostl její vyděračský potenciál. Tak se SdP podařilo ovládnout celkovou politiku a fakticky prosadit více, než bylo na vnitrostátní úrovni a v jejím rámci vůbec myslitelné.

---

¹³¹ J.W.Brügel jej hodnotí jako člena klubu, „jehož úkolem bylo naznačovat existenci čehosi jako státnicky uvážlivého křídla strany“. Brügel J.W., *Česi...*, s.372.

ZÁVĚR

V teoretické části práce byla uvedena východiska pro zkoumání činnosti antisystémové strany v parlamentní demokracii. Následně byla analyzována parlamentní činnost konkrétní strany, označované za antisystémovou – meziválečné Henleinovy Sudetoněmecké strany (SdP) – a došlo k evaluaci teoretických východisek prostřednictvím poznatků získaných ze studia archivních materiálů Národního shromáždění ČSR. Na základě této řady zjištění je možno vyvodit následující závěry:

1. Navenek – tedy z hlediska ostentativních cílů – kladla SdP v rámci své parlamentní činnosti velký důraz na deklarativní zachování loajality k ČSR, a to včetně jejího liberálně demokratického a pluralitního zřízení. Poslanci strany opakovaně vyjadřovali také kladný vztah k demokracii, odkazu prezidenta T.G. Masaryka a celé řadě významných osob českého národního hnutí, odmítali totalitární ideologie, jež byly v té době v celé Evropě a zejména okolních státech na prudkém vzestupu. Na druhou stranu se strana netajila svým ostře kritickým postojem k vnitropolitické situaci v republice. Tato kritika směřovala v naprosté většině případů do těch oblastí vnitřního života země, které se nějakým způsobem týkaly německé menšiny jako celku, ale tím i obyvatel ČSR německé národnosti jako jednotlivců. To se projevilo zejména v obsahu interpelací, v jejichž podávání byli poslanci SdP mimořádně produktivní. Souhrnně můžeme tento rys parlamentní činnosti SdP nazvat politikou „obraný malého člověka“. Ta měla straně zajistit podporu celé sociální škály německé menšiny. Tím měla být také odůvodněna stranická teze o výhradním zastupování, reprezentaci a artikulaci zájmů příslušníků německé menšiny v ČSR prostřednictvím SdP.

2. Přinejmenším rétoricky se SdP stavěla za zlepšení životních podmínek německé menšiny v ČSR a za odstranění diskriminačních opatření, za něž vinila vládu a (českou) státní elitu, a často až překvapivě podávala „návody“ k řešení česko-německých potíží ve státě. Jakmile však měla vláda nakročeno k reálnému zlepšení situace německé menšiny, spustili poslanci a strana jako celek vlnu obstrukcí s jasným cílem toto česko-německé dorozumění neumožnit. Zároveň se straně pomocí internacionalizace česko-německého problému v ČSR podařilo vmanévrovat se do pozice orgánu, který zásadním způsobem ovlivňoval nejen vnitřní, ale i zahraničněpolitickou situaci v ČSR a střední Evropě. To bylo postupně znát i na charakteru parlamentní činnosti, jež se stala troufalejší a útočnější. Ačkoli loajalita ke státu zůstávala rétoricky zachována, kritika samé podstaty a základů demokracie v ČSR nabírala na síle a stala se nepokrytou.

3. Tyto charakteristiky umožňují v souladu s teoretickými poznatky vyslovit závěr, že SdP byla z hlediska své parlamentní činnosti antisystémovou stranou. Převážná většina hypotéz, uvedených v první části práce, se tedy ukázala být platnými. Hypotéza o jediném kritériu – o reálné a zdánlivé velikosti strany – vyšla z verifikace jako chybná, a to proto, že nebere ohled na zahraničněpolitické okolnosti fungování politického systému. Polarizovaný pluralismus, jak jsme stranický systém v ČSR po vstupu SdP do parlamentu v souladu s Giovannim Sartorim nazvali, odpovídá stavu zablokování. V ČSR toto zablokování trvalo do té doby, než se do věci vložila za aktivní účasti SdP zahraniční velmoc.

Odpověď na spornou otázku, zdali byla Sudetoněmecká strana hnutím nacistickým již od svého vzniku, ponechme stranou. Ta zůstává otevřená pro další diskusi, ostatně nebylo a není cílem této práce ji zodpovědět. Jisté však je, že SdP můžeme označit za antisystémovou stranu. Tato skutečnost, potvrzená výsledky práce, připravuje tuto stranu – i přes evidentní existenci znevýhodnění obyvatel německé národnosti v ČSR, jehož odstranění si vytkla alespoň navenek za cíl – o veškerý možný kredit. Nehledě na to, zda byla od počátku nacistickým trojským koněm v ČSR, jak sebestiše tvrdil tehdy již sudetský „Gauleiter“ Henlein ve Vídni roku 1941, nebo jestli se jí strana stala až v průběhu dalších let. Zvolené metody boje za deklarované stranické cíle totiž ve své většině neodpovídaly demokratickým standardům. Zajímavé je z hlediska parlamentní činnosti a projevů ostatních politických aktérů v parlamentu poznání, že elity českých státoporných a německých aktivistických stran si nebezpečí plynoucí z této konstelace dobře uvědomovaly, nedokázaly však proti němu účinně bojovat. Ironií osudu je, že to byli právě poslanci antisystémové SdP, kteří vládním stranám poskytovali rady, jak uklidnit situaci v Němci obydlených oblastech republiky. Ať už poslancům SdP šlo o provokaci nebo nikoli, některým z jejich rad je třeba dát za pravdu – včetně teze, že klíč k vnitřní stabilitě státu leží v saturaci německého obyvatelstva. To ale nemění nic na tom, že SdP hrála – v souladu s pozicí antisystémové strany – dvojí hru: i přes tolikrát proklamovanou státní loajalitu neváhala se této pozice s vidinou lepších zítřků v nacistické říši vzdát.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny:

- Henlein Konrad, *Die völkische Turnbewegung*. Gablonz: Deutscher Turnverband, 1937.
- *Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí (1928-1938)*. Praha: Předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu, 1938.
- Nittner Ernst (ed.), *Dokumente zur Sudetendeutschen Frage 1916-1967*. München: Ackermann-Gemeinde, 1967.
- Spann Othmar, *Der wahre Staat*. Jena: Fischer, 1938.
- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Národní shromáždění Republiky československé 1935-1938. Stenoprotokoly, jmenný rejstřík – staženo z webu Poslanecké sněmovny ČR v průběhu dubna 2007. Odkaz: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/index.htm>.

Literatura:

- Brügel Johann W., *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006.
- Duverger Maurice, *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin, 1981.
- Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002.
- Kárník Zdeněk, *České země v éře první republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003.
- Malíř Jiří, Marek Pavel a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, Brno: Doplněk, 2005.
- Novák Otto, *Henleinovci proti Československu*. Praha: Naše vojsko, 1987.
- Novák Miroslav, *Systémy politických stran*. Praha: SLON, 1997.
- Sartori Giovanni, *Strany a stranické systémy*. Brno: CDK, 2005.
- Vodička Karel, Cabada Ladislav, *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál, 2003.

Soubor článků:

- *Die Sudetendeutsche Heimatfront (Partei) 1933-1938: Zur Bestimmung ihres politisch-ideologischen Standortes (Diskussion)*. Bohemia, Band 38, München 1997.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Arbeit befasst sich mit der parlamentarischen Tätigkeit der Sudetendeutschen Partei (SdP) Konrad Henleins in der Nationalversammlung der ersten Tschechoslowakischen Republik (ČSR) in der Zeitspanne beginnend mit dem Einzug der Partei ins Parlament nach dem Wahlsieg im Mai 1935 bis zum Mai 1938, als die letzte Sitzung der vollständigen Abgeordnetenversammlung vor den Parlamentferien und der Auflösung der ersten Republik im Herbst stattfand. Die parlamentarische Arbeit wird vorwiegend durch die Analyse der Reden der SdP-Abgeordneten im Plenum des Abgeordnetenhauses und durch deren Interpellationen dargestellt. Unter diesem Blickwinkel werden folgende Punkte deutlich:

Erstens muss festgestellt werden, dass sich die SdP stark bemühte, nach Außen hin als demokratische und staats-treue politische Partei zu wirken, um ihrem drohenden Verbot zu entgehen. Dennoch führte sie vom Anfang ihrer Tätigkeit auf der parlamentarischen Bühne an einen rhetorischen Kampf gegen die Lebensbedingungen der deutschen Minderheit in der Tschechoslowakei. Diese Kritik bezog sich dabei nicht lediglich auf allgemeine Probleme der hohen politischen Ebene, sondern in großem Maße auch auf die täglichen Schwierigkeiten der „kleinen Bürger“. Dadurch sollte sowohl ein weiterer Wählergewinn erreicht, als auch der Alleinvertretungsanspruch der gesamten deutschsprachigen Bevölkerung rechtfertigt werden. Zweitens, im Gegenteil wird klar, dass die Partei in der Tat gar nicht bereit war, Konzessionen zu machen und auf einen wirklichen Dialog einzugehen, um die Situation der Deutschen in der ČSR und damit auch die Lage der deutsch-tschechischen Beziehungen zu verbessern. Stattdessen wurde an der Internationalisierung der sudetendeutschen Frage gearbeitet. Dank dieser Taktik gelang es der SdP, auf die außenpolitische Lage in ganz Mitteleuropa Einfluss zu nehmen. Schließlich, diese Charakteristika erlauben es, diese Partei im Einklang mit den theoretischen Ausgangspunkten als eine systemfeindliche Partei zu bezeichnen. Nur ein theoretisches Kriterium erwies sich dabei nicht als richtig, und zwar das über die Größe der Partei: die SdP war trotz ihres niedrigen Koalitionspotenzials keine kleine Partei, sondern aufgrund ihres außenpolitischen Bündnisses mit dem NS-Deutschland eine große. Nicht nur blockierte sie die politische Szene der ČSR im Sinne des sartorischen „polarisierten Pluralismus“, sondern gelang es ihr auch, mit Hilfe der Internationalisierung der deutschen Frage in der ČSR Einfluss auf die internationale politische Szene zu nehmen.

Ironisch wirkt in diesem Zusammenhang eine weitere Feststellung der Arbeit: Es war gerade die SdP, deren Abgeordnete den führenden ČSR-Politikern Ratschläge erteilten, wie die schlechten Verhältnisse in der Republik zu verbessern wären. Und es muss zugegeben

werden – seien sie provokativ oder ehrlich gemeint – dass einige dieser Ratschläge nicht ungerecht waren, einschließlich der These, dass der Schlüssel zur Stabilität des jungen Staates in der Zufriedenstellung dessen deutscher Bevölkerung liege. Nichtsdestotrotz spielte die SdP als eine systemfeindliche Partei kein Fair-Play: Trotz der oft beschworenen Staatsloyalität wagte es die Partei, auf diesen Standpunkt – mit Ausblick auf die mutmaßlich bessere Zukunft unter einer NS-Herrschaft – zu verzichten.

Autor práce: Pavel Bobek
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.
Oponent práce: Prof. PhDr. Jan Křen, DrSc.
Datum obhajoby: 18.06.2007
Hodnocení: výborně

Bibliografický záznam

BOBEK, Pavel. *Parlamentní činnost Henleinovy Sudetoněmecké strany 1935-1938: Příklad fungování antisystémové strany v parlamentní demokracii*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2007. 46 s. Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Parlamentní činnost Henleinovy Sudetoněmecké strany 1935-1938: Příklad fungování antisystémové strany v parlamentní demokracii“ je přehledovou statí analyzující působení Sudetoněmecké strany (SdP) v parlamentním systému první Československé republiky. Je rozdělena do dvou základních celků: Teoretická část práce se zaměřuje především na shrnutí a ukotvení základních východisek, která poskytují současná politická věda a relevantní autoři (M. Duverger, G. Sartori) k tématu antisystémových stran. Současně vyslovuje předběžná konstatování – hypotézy – pro případ sledované SdP. V analytické části jsou po stručném historickém úvodu do tématu prezentovány výsledky zkoumání stenoprotokolů poslanecké sněmovny ČSR z pojednávané doby a interpelací podaných příslušníky poslaneckého klubu SdP. Důraz je kladen na tématické hledisko (sebeidentifikace strany, vztah k demokracii a ke státu; vztah k ostatním politickým stranám a proudům; vnitřní politika a obrana „malého člověka“; zahraniční politika; vztah k Německu; vztah k minulosti), přihlédnuto je však také k chronologickému vývoji a proměnám parlamentní agitace na pozadí blížícího se připojení německých oblastí ČSR k nacistickému Německu (německá karta; postoj k národnostnímu vyrovnání). Předmětem poslední kapitoly je pak verifikace teoretických poznatků a hypotéz z teoretické části prostřednictvím výstupů části analytické.

Annotation

Bachelor thesis “Parliamentary Activities of Henlein’s Sudeten German Party 1935-1938: Case Study of an Anti-System Party in Parliamentary Democracy“ is an analysis dealing with

the activities of the Sudeten German Party (SdP) in the parliamentary system of the first Czechoslovak Republic. The paper consists of two main sections: The theoretic part brings together the main aspects of an anti-system party as given by the contemporary political science and relevant authors (M. Duverger, G. Sartori). Moreover, hypotheses are set for the case of the SdP. The analytic part presents, after a brief historical introduction into the topic, the results of the research work – an analysis of the shorthand records of the speeches and interpellations given by the SdP-deputies in the Czechoslovak Parliament 1935-1938. There are two points of interest concerning this data – first, the topics brought into discussion (self-portrait of the party, relation to democracy and the state; relations to other political parties and powers; home politics and defence of the „small people“; foreign politics; foreign politics in approach to Germany; role of the past), and secondly, the development of the policies of the SdP concerning the changes in the international climate of the late 1930s resulting in the annexation of Sudetenland to Germany (the „German ace“; attitude to the plans of compromise between the Czechs and the Germans in Czechoslovakia). The final chapter focuses on the verification of the theoretical bases and evaluation of hypotheses from the theoretic part by using the results of research from the analytical part.

Klíčová slova

Československo, německý, sudetoněmecký, SdP, antisystémová strana, polarizovaný pluralismus, parlamentní činnost, poslanci, interpelace, stenoprotokol

Keywords

Czechoslovakia, German, Sudeten German, SdP, Anti-System Party, polarised pluralism, parliamentary activity, deputies, interpellation, shorthand record